

GYŰJTŐ: BALOGH JUDIT

GYŰJTÉS IDEJE: 1990.

TART.: SOMOGYI NÉGYE JELES NAPJAI SZOKÁSAI

90 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: SOMOGYI NÉGYE

SAK MUTATÓ:

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖMÉS

ÁTVÉNYEZVE AZ EGYS. LTK. 1820-AS TÉTELE ALÓL

1820

VÁZLAT

I. Bevezető

II. Egyes népszokások előfordulása helye

Egyes falvakban gyakorolt népszokások

Általános ismertető Somogy megye jelesnapi

népszokásairól: aprószentek napi korbácsolás

balázsolás

betlehemezés

farsangi maszka

farsangbucsuztató

háromkirályok

husvét

Iván nap

kakas-ütés

karácsonyi köszöntők és játékok

kolompolás

Luca nap

mátkázás

névnap

pünkösdölés

regölés

ujév

Példatár

III. Összehasonlítás Somogy, Zala, Baranya, Tolna egyes népszokásai között

Bibliográfia

I.

Az első kérdés, ami fölmerül, a címmel kapcsolatos: lehet-e egyáltalán, jogos-e egy megye népszokásait egységként vizsgálni? Tekinthető-e egy megye lakossága olyan etnikus egységnek, amely népszokásaiban elkülönül a környező etnikumtól? A válasz: semmiképpen sem. Hogy miért készítem el ez esetben mégis egy megye / egyenlőre nem teljes / népszokás-monográfiáját, megindoklást vár. A megye egy mesterséges közigazgatási egység. Somogy megye népszokásai beletartoznak egy nagyobb és természetesebb vehető egység - esetünkben a Dunántul - népszokás-körébe. Azonban kezdő lépésként mindenképpen ésszerűbb egy kisebb területen fölmérni az anyagot, jelen esetben pedig a legmegfelelőbb legkisebb egység a megye, bármennyire mesterséges felosztási kategória is ez.

Ugyanakkor, hogy megpróbálom Somogy megyének a naptári ünnepekhez fűződő népszokás-monográfiáját elkészíteni, egy zárófejezetben kitekintek a környező megyék / Zala, Tolna, Baranya / népszokás anyaga felé is, vajon lehetséges-e mégis somogyi népszokás-körökről beszélni, és ha lehet, mennyiben. Milyen népszokásokról beszélhetünk Somogyban, ezek megvalósulási formájukban mennyiben egyeznek meg a kör-

nyező megyék ugyanazon naptári ünnepekhez fűződő népszokásaival. A ~~szokásanyag~~ végén, a példatárban közlöm a Somogy megyei - mind a megjelent irodalomból, mind a kaposvári Rippl-Rónay Múzeum adattárából, mind a saját gyűjtéséből származó - egy-egy ünnepkörhöz tartozó szokások esetleges változatait. A nyomtatott anyag előfordulási helyét, az adattári és a gyűjtött anyag teljes szövegét adom. A tájékozódást segitendő táblázatokat és térképeket készítettem, amelyekben egyrészt föltüntetem, hogy Somogy megye egyes községeiben milyen népszokások éltek vagy élnek, azonkívül külön felsorolom az előforduló népszokásokat, mellettük pedig a falvak neveit, ahol föllelhetők voltak. A falvaknak állandó számot adok, a név helyett ezek a számok szerepelnek a térképeken. Hogy milyen színű a szám, az jelzi, milyen nemzetiségről van szó: kék színnel jelzem a magyart, pirossal a horvátot, zölddel a németet.

A megye lakossága vallási megoszlását illetően zömmel katolikus. Nem katolikus lakossága nagyon kis százalékban van, ezek is vallási szempontból vegyes falvakban élnek / pl. Balatonendréd, Szena, stb./. A szövegek nagy része katolikusoktól származik, ahol nem, ott többnyire maga az adatközlő is utal szövegében erre a tényre, de én is föltüntetem,

ha az adatközlő nem katolikus vallásu.

Régóta beszélünk a népszokások lassu sorvadásáról, elhalásáról, a köztudatból való kihullásáról. Maguk az adatközlők szolgáltatotta tények is ezt mutatják. Német Istvánné vizvári lakos / 79 é. / ugy emlékszik vissza, hogy az ő szülei még nagyon komolyan vették a legtöbb, jeles naphoz fűződő ritust. Ő maga már csak a lucanapi kotyolás és az aprószenteki virgácsolás hatásában hisz - legalábbis ezt mondta. Fiatalabb adatközlők / pl. Schwarz Györgyné 58 é. Kaposhomok / emlékeit fölidézve a betlehemezést, háromkirályok-járást kifejezetten mint koldulási, pénzszerzési lehetőséget emlegették, mint ahogy valóban, már a század elején is nagyjából a szegényebb falusi vagy pusztai gyerekek pénzszerzési lehetőségévé vált a jelesnapi ritusok gyakorlása. Lomnici Zsuzsa / 22 é. Kaposhomok / is ugy tájékoztatott szülei, nagyszülei elmondása alapján, hogy "Nagyon sok pusztai cselédházban alig várták az ünnepeket, mert ami pénzt a köszöntésekből összeszedtek a gyerekek, nagyon sokszor hetekig az biztosította a család számára, hogy kenyeret vegyenek." Saját tapasztalataim szerint a jelenleg még életben lévő betlehemezést, köszöntést, stb., majdnem kizárólagosan pénzszerzésre való alkalmként gyakorolják főleg a cigánygyerekek, de el-

mennek szegényebb magyar szülők gyermekei is. Kivételt képez egyes esetekben a kotyolás, amely cselekmény hatásában az idősebb generáció tagjai esetenként még hisznek, s a gyerekek úgy mennek Luca napkor "kotyolni", hogy tudják, ezt a cselekményt az illető felnőttek / miért, miértse / elvárják tőlük.

Gyűjtés közben rákérdeztem arra is, mikor szűnt meg az adatközlő emlékei szerint egy-egy népszokás? A hallottakból kiderült, hogy többnyire nem beszélhetünk a népszokások lassu "haldoklásáról". Szinte dátumokhoz kötve, hirtelen, máról-holnapra szűnnek meg. Az adatokból a következő időpontok állapíthatók meg:

- a szülőföldön
- az I. világháború
- az 1928-35-ös évek
- a II. világháború.

Viszont a II. világháború után még létező népszokásokat illetően ez a megállapítás már nem állja meg a helyét.

Még az iparositás előtti faluról sem lehet úgy beszélni, mintha jellemzője az abszolút elszigeteltség, a külső befolyásoktól mentes, ősi, egyszerű stb. parasztkultúra lenne. "... a falu társadalma és a paraszti kultúra is az össztársadalom része" /Kulcsár Kálmán: Az ember és társadalmi környezete /, a falut mindenkor érték és érik külső, társadalmi ha-

tások. A századforduló korának iparosodása, az áruter-
melésbe való fokozottabb bekapcsolódás, a megyébe be-
törő modern kapitalizmus / a kaposvári cukörgyár é-
pítése, a vasutépítés pl. / lassan kialakítja a falu-
si társadalom vagyoni alapokon nyugvó erőteljesebb
strukturálódását. Az erős strukturálódás az első té-
nyező, amely megbontja a tradicionális falu közössé-
gét. A meggazdagodott parasztegyrészt lekicsinyítő-
nek érzi magára nézve már azt, hogy résztvegyen a
szinjátékszerű népszokások gyakorlásában, másrészt
önkénytelenül a racionalitás felé fordul élete olyan
területein is, amelyet eddig a megszokott, közösség
által szentesített ritusokkal próbált szabályozni
/ pl. a regölés termékenységet biztosító ritusa /.
Miután nem hisz, a népszokás is inkább "kolduló"
szerepet nyer felfogásában, nem szívesen, vagy egyál-
talan nem engedi gyerekeit a szegényebbek társaságá-
ban "koldulni". Az árutermelésbe való intenzivebb
bekapcsolódás másrészt a kisgazdák teljes elszegénye-
désével járt együtt / pl. 1901-ben a megye közigaz-
gatási bizottsága már vizsgálatot folytat Ráksi, Ma-
gyaratád és Szentgáloskér községekben a kisgazdák
tömeges elszegényedése miatt /, a falu társadalmá
tehát mindkét irányba differenciálódott, a népszoká-
sok gyakorlási köre erősen leszűkült, vagy megszűnt.

Nem hagyható figyelmen kívül már az adatok alapján sem az I. világháború. Egyébként is logikunak tűnik, hogy egy ilyen megbolygatott életrendű, nagy népességmozgással járó esemény ne muljon el hatástalanul. Az évekig tartó keserves időszak, a férfilakosság tömeges kikerülése a zárt, megszokott életrendből, mind-mind újabb falvakban okozza egyes népszokás-gyakorlások megszűntét.

A 28-35-ös évek a gazdasági válság évei, az adatok tanúsága szerint ez sem múlt el nyomtalanul a népszokások fölött.

A II. világháború mind lefolyásában, mind hatásában sokkal súlyosabb volt, mint akár a századfordulókori kapitalizálódás, akár az I. világháború, akár a gazdasági válság. A férfilakosságot katonának viszik, az utolsó időszakban a frontok miatt költözik a lakosság, a ki- és betelepítések újabb hatalmas tömegeket mozgatnak meg. Falvak lakossága cserélődött ki különböző vidékekről odaszakadt emberekkel, újonnan megismert szokások keverednek és ütköznek a helyi lakosság szokásaival. Ez utóbbira csak egy példa saját falumból, Kaposhomokról. A község lakóinak husvéti szokás volt, hogy a lányoshézaknál husvét másodnapján a pitvarról nyíló konyhaajtó elé föl-tornyozták az istállóból kihordott trágyát. Reggel,

ahogy kinyitották az ajtót, a trágyarakás beomlott a konyhába, összepiszkitva a pitvar mellé még a konyhát is. Soha harag ezért nem volt, hiszen amelyik lányosházat nem tréfálták meg így, az a lány "le volt nézve". A faluból repatriáló, magukat német anyanyelvűeknek és németeknek valló családok helyett a Felvidékről költöztek a faluba. Husvétkor természetesen - ha volt fiatal lány - az ő pitvaruk ajtaja elejét is telerakták trágyával. Az ujonnanjöttek nem ismerték a szokást: gonoszkodásnak, bosszantásnak vették, s hettegig, hónapokig tartó veszekedések, sőt, verekedések következtek. Az eredmény: sem a következő évben, sem azóta nem volt egyetlen eset sem, hogy husvétkor gyakorolták volna a legények a régi szokást.

A II. világháború után még létező népszokások már lassan sorvadnak, megszűnésük fokozatos. Elsődleges oka a falu foglalkozásbeli homogeneitásának megszűnése, a falun lakó, de városon, iparban dolgozó un. "ingázók" feltűnése, kikről bővebben nem kívánok szólni, miután életmódjukról, hatásukról, melyet a falu szokásrendjére gyakoroltak, cikkek és könyvek tucatja szól. Az iparba kerüléssel, majd később a szövetkezetesítéssel gyors ütemben szűnik meg a család termelési funkciója. Kulcsár Kálmán szavaival összefoglalva: "... eltűnt a családban végzett termelő-

munka uralkodó jellege. Ez pedig azt jelenti, hogy - a fentebb már említett foglalkozási differenciálódásnak megfelelően - a családtagok többféle / például ipari / nagyon sokszor más-más jellegű településben / például városban / végzett munkája következtében a családot, de ezen keresztül a falut magát is többféle, egymástól eltérő hatás éri, amely csak elősegíti a gazdasági változások által amúgy is megbontott hagyományos életrend felbomlását."

A naptári ünnepekhez fűződő népszokások közül a legszivósabbnak a betlehemezés, a Luca napi kótyolás, és az aprószenteknap korbácsolás bizonyult - tapasztalataim szerint. A betlehemezés ma már kizárólag pénzszerzést jelent a megyebeli gyerekek számára, a lucázás létének talán a nők jobban hagyományba gyökerezettsége az oka, a korbácsolásra nem tudok elfogadhatónak látszó indokot adni.

II.

APRŰSZENTEK NAPI KORBÁCSOLÁS

Attala - 58	Kisbárapáti - 218
Bala-tonkeresztur - 68	Köröshegyó- 231
Balatonszárszó - 75	Kutas - 235
Balatonszentgyörgys 77	Lábod - 237
Barcs - 84	Lipótfá - 245
Bize - 98	Magyaregres - 249
Buzsák -107	Mosdós - 263
Bószénfa -105	Nagyberki - 271
Felsőbogátpuszta -138	Nemeskisfalud 278
Felsőkakpuszta -140	Nemesvid - 279
Gerézdpuszta -155	Osztopán - 286
Hajmás -166	
Hencse -169	
Hetes -171	
Kadarkut -190	
Kaposfő -194	
Kaposgyarmat -196	
Kaposhomok -197	
Kaposkeresztur -198	
Kaposujlak - 203	
Kereki - 214	

Pogányszentpéter -	305	Szenna - - -	372
Polány - - - -	306	Szólád - - -	384
Radpuszta - - -	317	Tab - - - -	391
Ringabesenyő - -	322	Táska - - -	395
Somogyacsa - - -	341	Toponár - -	405
Somogybükkösd - -	345	Törökkoppány -	410
Somogysámson - -	353	Varászló - - -	416
Somogyszentpál -	356	Vése - - - -	419
		Vizvár - - -	424
		Zselickislak -	434

BALÁZSJÁRÁS

Balatonkeresztur -	68
--------------------	----

FARSANGI MASZKA

Balatonszárszó -	75	Miklósi - - -	-262
Balatonszemes -	76	Nagyberki - -	-271
Balatonszentgyörgy	77	Nagyszakácsi -	275
Barcs - - - -	-84	Pogányszentpéter	305
Bolhás - - - -	-100	Pusztaszemes -	315
Bolhó - - - -	101	/Falu/Somodor	340
Bószénfa - - -	105	Somogydöröcske	347
Felsőbogátpuszta -	138	Somogysámson -	353
Hajmás - - - -	166	Táska - - - -	395
Lábod - - - -	237	Toponár - - -	405
Magyaregres - -	249	Vizvár - - -	424

FARSANGBUCSUZTATÓ: Bolhó -101

HÁROMKIRÁLYOK

Balatonkeresztur - - 68	Pogányszentpéter -305
Balatonszentgyörgy - 77	/Falú/Somodor - - 340
Barcs - - - - - 84	Somogysárd - - - 354
Bolhó - - - - -101	Somogyszentpál - 356
Dávodpuszta - - - - 449	Surd - - - - - 450
Felsőbogátpuszta - 138	Szena - - - - - 372
Kaposhomok - - - - 197	Táska - - - - 395
Marcali - - - - - 251	Toponár - - - 405
Mesztegnő - - - - 258	Töröcske - - - 409
Nagyberki - - - - 271	Vizvár - - - - 424

HUSVÉT

Balatonkeresztur - 68	Varászló - 416
Balatonszemes - - 76	
Bize - - - - - 98	
Bőszénfa - - - 105	
Felsőbogátpuszta - 138	
Kaposhomok - - - 197	
Kisbárapáti - - - 218	
Köröshegy - - - 231	
Nágocs - - - 264	
Nagycsepely -272	
Somogydöröcske	
347	
Szorosad - 385	
Toponár - 405	

Vizvár - 424

Zics - 431

IVÁN NAP

Bolhó - - - 108

Nagyberki - 271

Csoma - - - 120

Ráksi - - 320

Kaposszabadi - 431

Somogyaszaló 343

Kiliti - - - 69

Törökkoppány 410

Kisbárapáti - 218

Vizvár - - 424

Mozsgó - - - 438

KAKASÜTÉS HAMVAZÓSZERDÁN

Bószénfa - - - 105

Gadány - - - 149

Gerézdpuszta - - 159

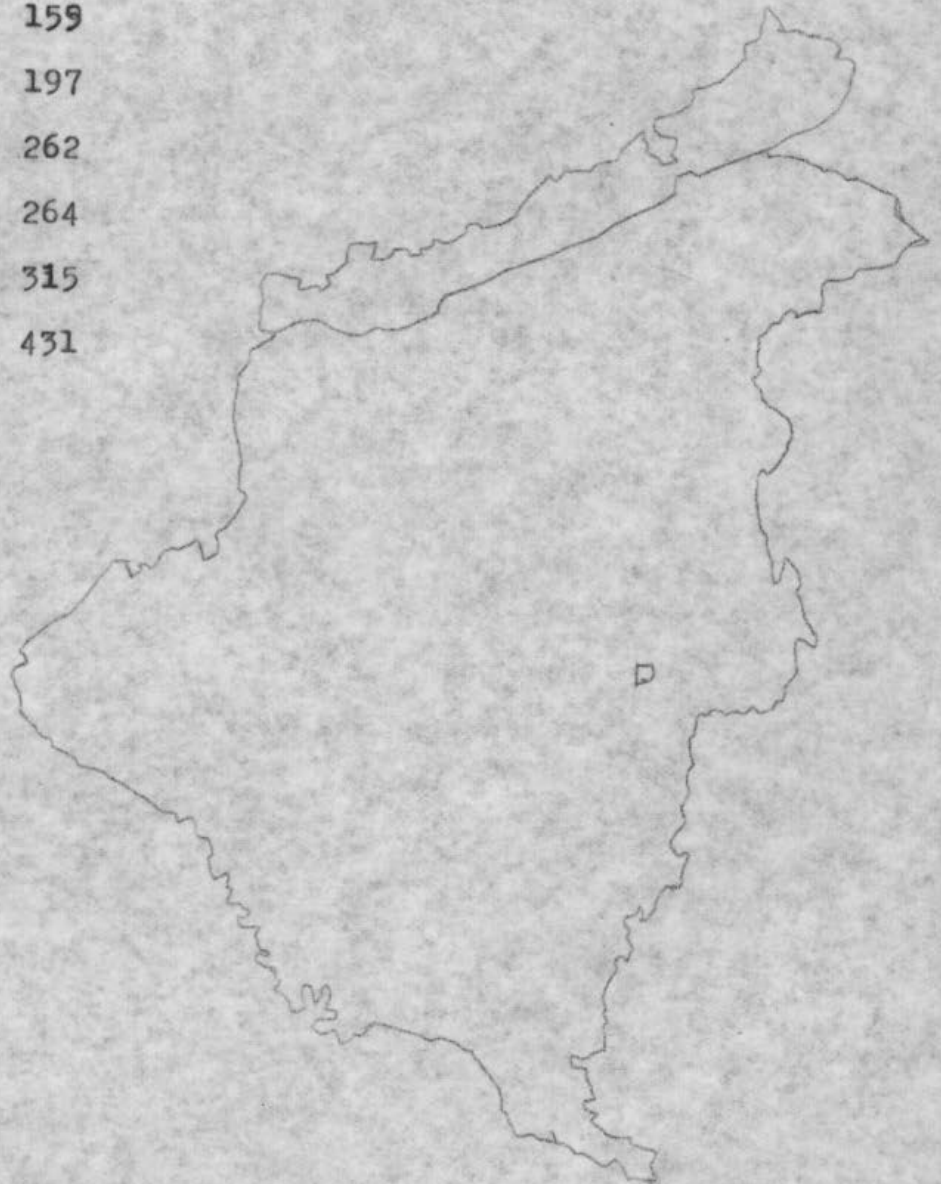
Kaposhomok - - 197

Miklósi - - 262

Nágocs - - - 264

Pusztaszemes - - 315

Zics - - - - 431

KARÁCSONY - BETLEHEMEZÉS

Andocs - - -	56	Kereki - -	214
Attala - - -	58	Kérpusztá	448
Balatonberény -	63	Köröshegy -	231
Balatonendréd -	65	Kutas- - -	235
Balatonkeresztur	68	Lábod - -	237
Balatonszentgyörgy	77	Lipótfá - -	245
Balatonujlak	80	Lulla - -	246
Barcs - -	84	Nagykorpád -	273
Bíze - -	98	Nyim - - -	281
Bohás - -	100	Osztopán -	286
Bolhó - -	101	Ötvöskónyi -	289
Felsőbogátpusztá	138	Pogányszentpéter	305
Felsőkakpusztá	140		
Gadány - -	149		
Gamás-Vadépusztá	145		
Gige - - -	157		
Henész - -	453		
Kadarkut - -	190		
Kaposfő - -	194		
Kaposhomok -	197		
K.keresztur	198		
K.szentbenedek			
	452		
Kaposujlak	203		

Radpuszta - - -	317	Szöllősgyörök -	388
Sérsekszöllős - -	453	Tab - - - -	391
Siójut - - -	338	Táska - - -	395
/Falusomodor -	340	Toponár - -	405
Somogysárd - -	354	Torvaj - - -	406
Somogyszentpál -	356	Töröcske - - -	409
Somogyvamos - -	362	Törökkoppány - -	410
Szenna - - -	372	Vése - - - -	419
Szenta - - -	373	Visnye - - -	420
Szentborbás - -	375	Vizvár - - -	424
Szentiván - -	377	Vörs - - - -	425
Szorosad - - -	385	Zala - - - -	428

KARÁCSONYI KOLOMPOJÁS

Balatonendréd	65	Vése - - - -	419
Barcs - - -	84	Vizvár - - -	424
Bószénfa - -	105		
Gige - - -	157		
Kereki - - -	214		
Köröshegy - -	231		
Magyaregres - -	249		
Miklósi - - -	262		
Szenna - - -	372		
Toponár - - -	405		
Törökkoppány -	410		
Varászló - - -	416		

KARÁCSONYI KÖSZÖNTÉSEK? JÁTÉKOK

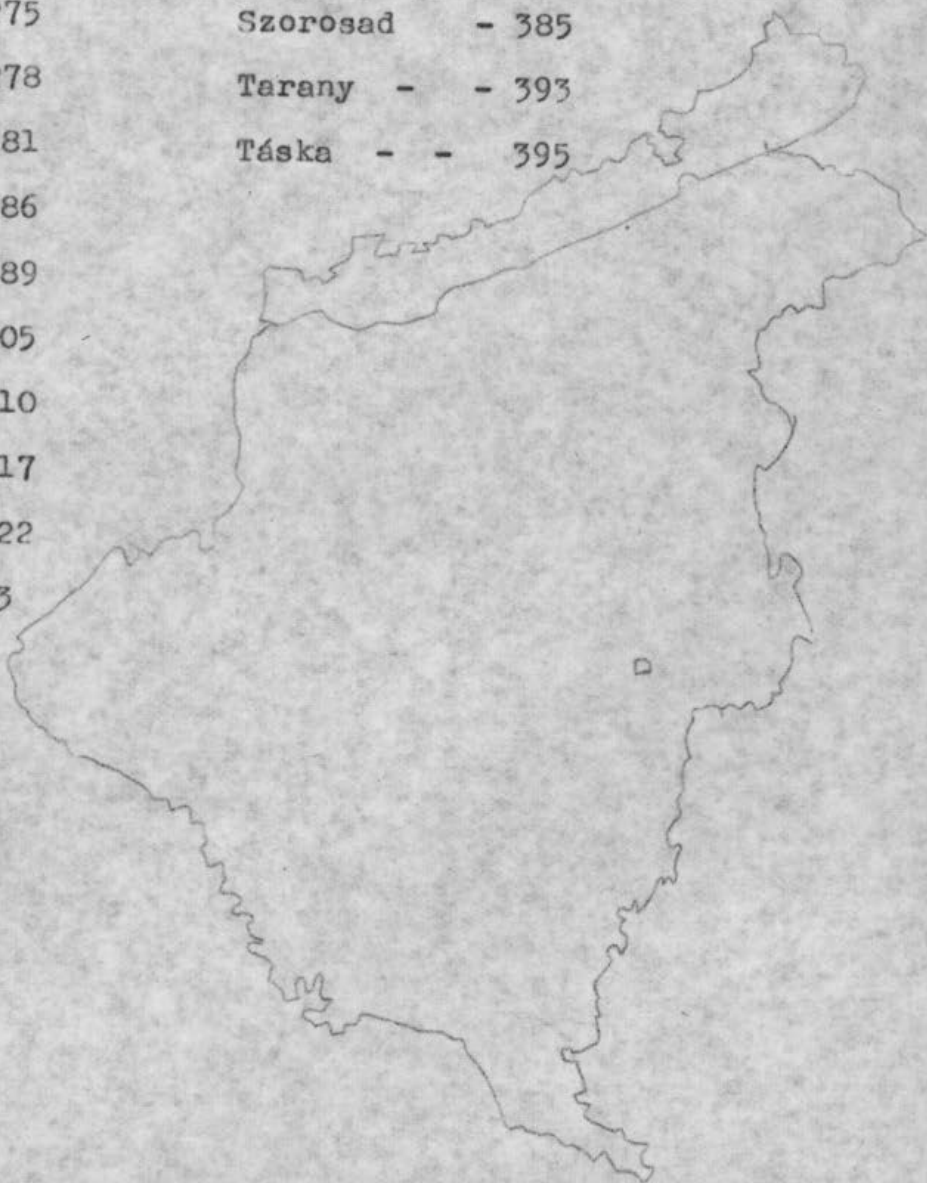
Bószénfa	-	-	105	Pusztaszemes	-	315
Kaposfő	-	-	194	/Falu/Somodor	-	340
Kérpusztá	-	-	448	Szenna	-	372
Magyaregres	-	-	249	Tab	-	391
Miklósi	-	-	262	Törökkoppány	-	410
Nemesvid	-	-	279	Vizvár	-	424

Pogányszentpéter 305

LUCANAPI KOTYOLÁS

Attala	-	-	58	Fiad	-	-	243
Balatonendréd	-	-	65	Gadány	-	-	149
Balatonszárszó	-	-	75	Gerézdpuszta	-	-	155
Balatonszemes	-	-	76	Gölle	-	-	159
Balatonszentgyörgy	-	-	77	Hajmás	-	-	166
Balatonujlak	-	-	80	Hencse	-	-	169
Barcs	-	-	84	Henész	-	-	451
Bize	-	-	98	Kadarkut	-	-	190
Bolhás	-	-	100	Kaposfő	-	-	194
Bolhó	-	-	101	Kaposgyarmat	-	-	196
Bonnya	-	-	102	Kaposhomok	-	-	197
Bószénfa	-	-	105	Kaposkeresztur	-	-	198
Csoma	-	-	120	K.szentbenedek	-	-	452
Dávodpuszta	-	-	449	Kaposujlak	-	-	203
Felsőbogát	-	-	138	Karád	-	-	206
Felsőkakpuszta	-	-	140	Kereki	-	-	214

Képuszta - -	448	Somogyjád -	351
Kéthely - -	215	Somogysámson	353
Kisbárapáti -	218	Somogysárd -	354
Kutas - - -	235	S.szentpál -	356
Lipótfá - -	245	Somogyvamos -	362
Lulla - - -	246	Szabadi -	366
Magyaregres -	249	Szenna - -	372
Mosdós - - -	263	Szenta - -	373
Nágocs - - -	264	Szentborbás -	375
Nagyberki - -	271	Szentiván -	377
Nagykorpád - -	273	Szólád - -	384
Nagyszakácsi -	275	Szorosad -	385
Nemeskisfalud	278	Tarany - -	393
Nyim - - - -	281	Táska - -	395
Osztopán - -	286		
Ötvöskónyi - -	289		
Pogány szentpéter	305		
Polány - - -	310		
Radpuszta - -	317		
Rinyabesenyő -	322		
Sérsekszöllős -	453		
Siójut -	338		
Somodor -	340		
Somogyacsa	341		
Somogygeszti -	350		

Toponár - - 405
Töröcske - - 409
Törökkoppány 410

Vizvár - - 424
Zics - - 431
Zselickislak 434

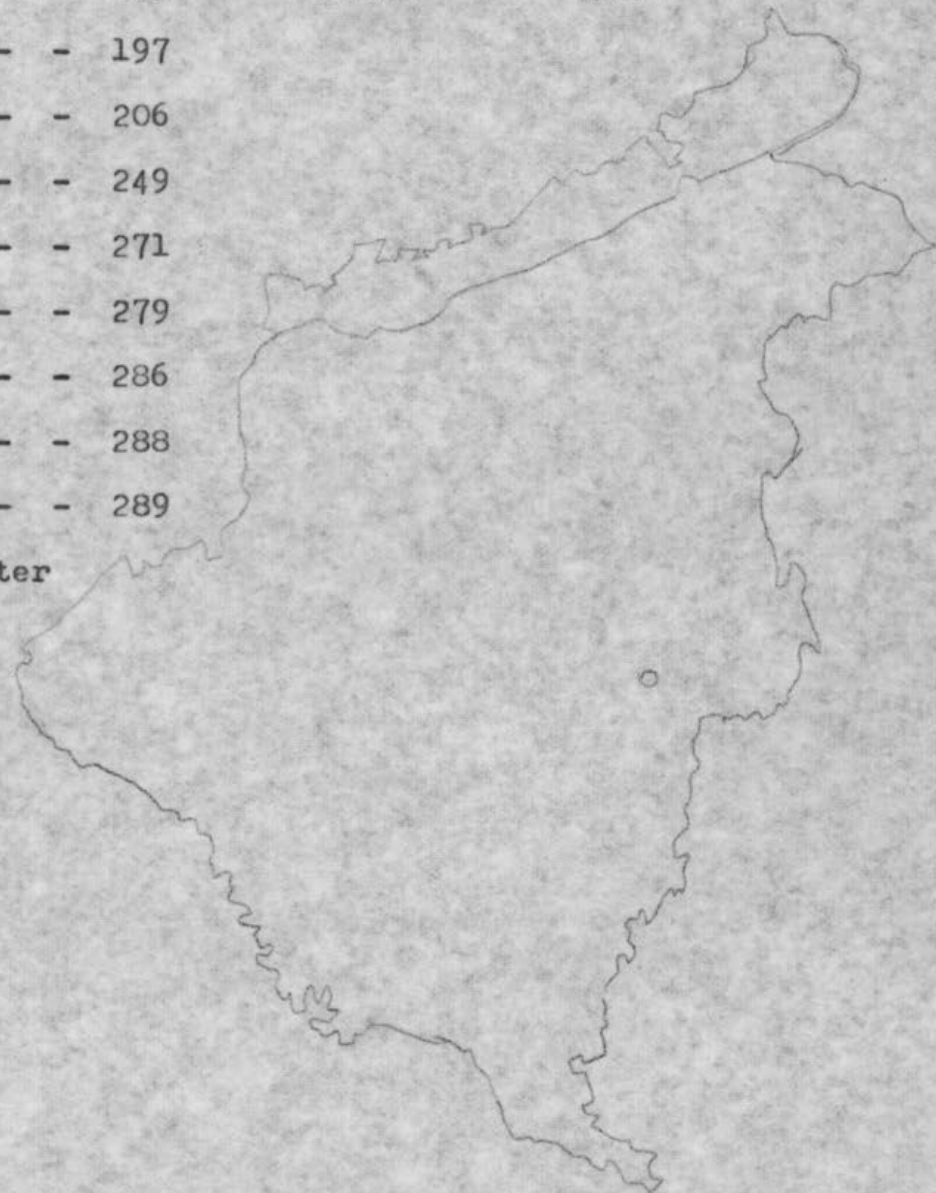
MÁTKÁZÁS

Balatonszentgyörgy 77
Barcs - - - 84
Buzsák - - 107
Csököly - - 122
Felsőbogátpuszta 138
Felsőkakpuszta - 140
Fiad - - - - 143
Kaposhomok - - 197
Karád - - - - 206
Magyaregres - - 249
Nagyberki - - 271
Nemesvid - - 279
Osztopán - - 286
Órtilos - - - 288
Ötvöskónyi - - 289

Polány - 306
Somogybükkösd 345
Somogygeszti 350
Somogyszentpál 356
Szöllősgyőrök 388
Toponár - 405
Vizvár - 424

Pogányszentpéter

305

NÉVNAPI KÖSZÖNTÉS

Felsőbogátpuszta -	138	/Falu/Somodor -	340
Kadarkut - - - -	190	Szenna - - - -	372
Kaposhomok - - -	197	Szenta - - - -	373
Magyaregres - - -	249	Táska - - - -	395
Nagyberki - - - -	271	Törökkoppány -	440

PÜNKÖSD

Balatonszentgyörgy	277	Somogyszentpál -	356
Barcs - - - -	84	Szenyér - - - -	444
Bonnya - - - -	102	Tapsony - - - -	392
Csákány - - - -	110	Tótszentpál - -	445
Ecseny - - - -	133	Zselickislak -	434
Felsőseged - - -	446		
Gige - - - -	157		
Horvátkut - - - -	174		
Kapoly - - - -	193		
Lengyeltóti - - -	243		
Nagyberki - - - -	271		
Nagycsepely - - -	272		
Nemespátró - - -	447		
Pogányszentpéter-	305		
Sávoly - - - -	331		
Somogysámson -	353		

REGÖLÉS

Balatonberény - 63	Nagyálláspuszta - 265
Balatonkeresztur 68	Nagykorpád - - 273
Balatonszentgyörgy 77	Nemesdéd - - 277
Bolhó - - - 108	Nemesvid - - 279
Böhönye - - 104	Ötvöskónyi - 289
Buzsák - - 107	Sand - - - - 442
Csoknya - - 439	Somogybükkösd - 345
Gardos - - 440	Szenta - - - 373
Henész - - 443	Szentborbás - - 375
Inke - - 183	Táska /!/- - - 395
Mesztegyő 258	Vizvár - - - 424
Miháld - - 441	Vörs - - - 425

TUSKÓHUZÁS

Lulla - 246

UJÉVKÖSZÖNTÉS

Attala - - - 58

Balatonszemes - 76

Balatonszentgyörgy 77

Bolhó - - - 101

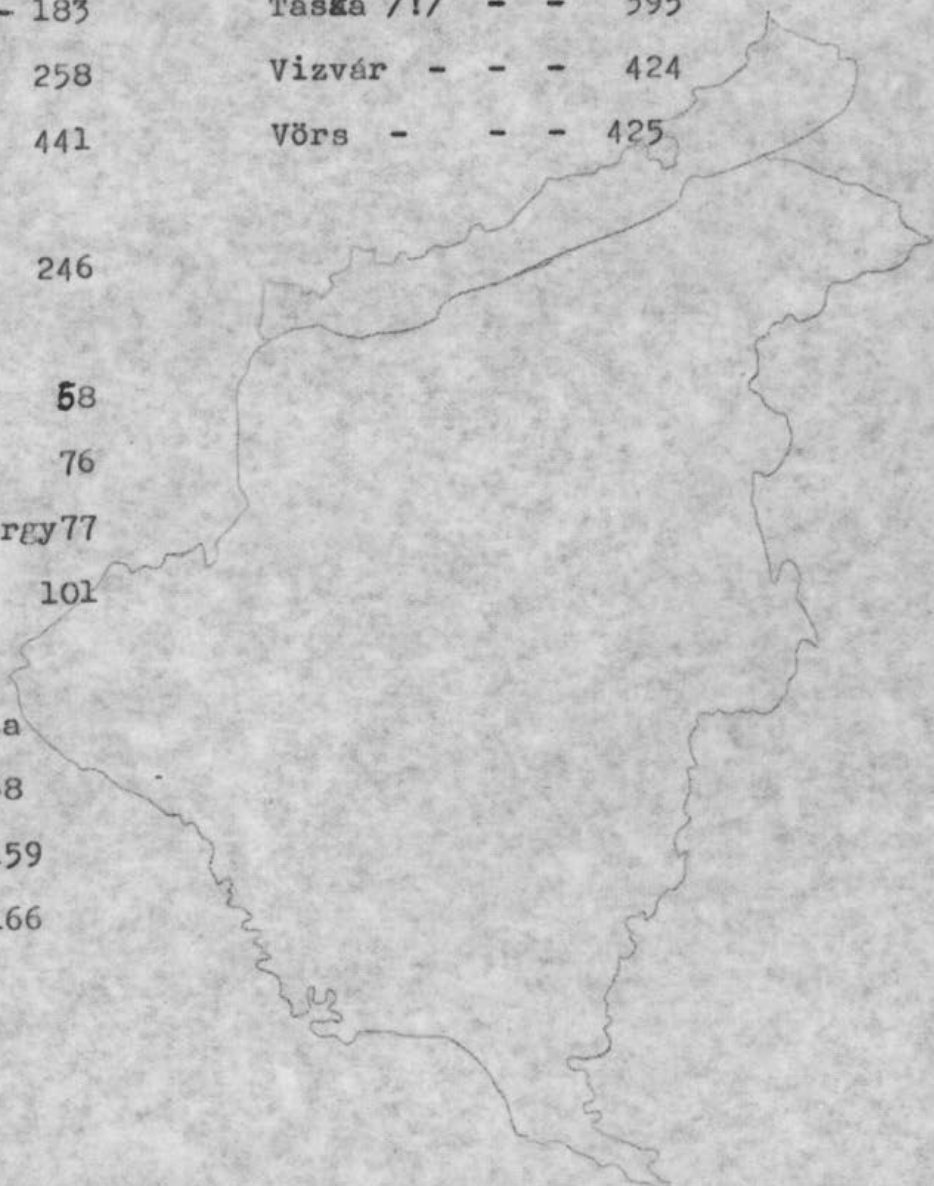
Csoma - 120

Felsőbogátpuszta

138

Gölle - 159

Hajmás - 166

Kadarkut - - -	190	/Falu/Somodor -	340
Kaposgyarmat - -	196	Szenna - - -	372
Kaposhomok - -	197	Táska/!/- - -	395
Kaposujlak - -	203	Toponár - -	405
Magyaregres - -	249	Törökkoppány -	410
Nagyberki - -	271	Vése - - - -	419
Pogányszentpéter	305	Vizvár - - -	424
Ráksi - - - -	320		

- Andocs - 56, Karácsonyi betlehemezés
- Attala - 58, Aprószentek napi korbácsolás, betlehemezés, lucázás, ujévi köszöntés
- Balatonberény, - 63, betlehemezés, regölés
- Balatonendréd - 65, betlehemezés, kolompolás karácsonykor, lucázás
- Balatonkeresztur - 68, aprószentek napi korbácsolás, balázsolás, háromkirályok, husvét, betlehemezés, regölés
- /Balaton/kiliti - 69, Iván napi köszöntés, tűzgyújtás
- Balatonszárszó - 75, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, lucázás
- Balatonszemes - 76, farsangi maszkázás, husvét, lucázás, ujévi köszöntés
- Balatonszentgyörgy - 77, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, háromkirályok, betlehemezés, lucázás, mátkázás, pünkösdlés, regölés, ujévi köszöntés
- Balatonujlak - 80, betlehemezés, lucázás
- Barcs - 84, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, háromkirályok, betlehemezés, karácsonyi kolompolás, lucázás, mátkázás, pünkösdlés
- Bize - 98, aprószentek napi korbácsolás, husvét, betlehemezés, lucázás

- Bolhás - 100, farsangi maszkázás, berlehemezés, lucázás
- Bolhó - 101, farsangi maszkázás, farsangbucsuztató, háromkirályok, Iván nap, betlehemezés, lucázás, regölés, ujévi köszöntés
- Bonnya - 102, lucázás, pünkösdölés
- Böhönye 104, regölés
- Bószénfa 105, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, husvét, kakasütés, karácsonyi kolompolás, karácsonyi köszöntések és játékok, lucázás
- Buzsák - 107, aprószentek napi korbácsolás, mátkázás, regölés
- Csákány -110, pünkösdölés
- Csoma - 120, Iván nap, lucázás, ujév
- Csoknya 439, regölés
- Csököly 122, mátkázás
- Dávodpuszta 449, háromkirályok, lucázás
- Ecseny -133, pünkösdölés
- Felsőbögátpuszta - 138, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, háromkirályok, husvét, betlehemezés, lucázás, mátkázás, névnap köszöntő, ujévi köszöntő
- Felsőkakpuszta - 140, aprószentek napi korbácsolás, betlehemezés, lucázás, mátkázás

- Felsőseged - 446, pünkösdőlés
- Fiad - - 143, lucázás, mátkázás
- Gadány - 149, kakasütés, betlehemezés
- Gamás-Vadépuszta - 415, betlehemezés
- Cardos - 440, regölés
- Gerézdpuszta 155, aprószentek napi korbácsolás,
kak^osütés, lucázás
- Gige - - 157, betlehemezés, karácsonyi kolom-
polás, pünkösdőlés
- Gölle - - 159, lucázás, ujévi köszöntés
- Hajmás - - 166, aprószentek napi korbácsolás,
farsangi maszkázás, lucázás, uj-
évi köszöntés
- Hencse - 169, aprószentek napi korbácsolás,
lucázás
- Henész - 443, betlehemezés, lucázás, regölés
- Hetes - - 171, aprószentek napi korbácsolás
- Horvátkut - 174, pünkösdőlés
- Inke - - 183, regölés
- Kadarkut - 190, aprószentek napi korbácsolás,
betlehemezés, lucázás, névnap*i* kö-
szöntés, ujévi köszöntés
- Kapoly - 193, pünkösdőlés
- Kaposfő - 194, aprószentek napi korbácsolás, bet-
lehemezés, karácsonyi köszöntés és

- karácsonyi játékok, lucázás
- Kaposgyarmat - 196, aprószentek napi korbácsolás,
lucázás, ujévi köszöntés
- Kaposhomok - 197, aprószentek napi korbácsolás, há-
romkirályok, husvét, kakasütés, betlehe-
mezés, lucázás, mátkázás, névnap köszön-
tés, ujévi köszöntés
- Kaposkeresztur - 198, aprószentek napi korbácsolás,
betlehemezés, lucázás
- Kapossza-badi - 431, Iván nap
- Kaposszentbenedek - 452, betlehemezés, lucázás
- Kaposujlak - 203, aprószentek napi korbácsolás, bet-
lehemezés, lucázás, ujévi köszöntés
- Karád - 206, lucázás, mátkázás
- Kereki - 214, aprószentek napi korbácsolás, betlehe-
mezés, karácsonyi kolámpolás, lucázás
- Kérpusztá - 448, betlehemezés, karácsonyi köszönté-
sek és játékok, lucázás
- Kéthely- 215, lucázás
- Kisbárapáti - 218, aprószentek napi korbácsolás,
lucázás, husvét, Iván nap
- Köröshegy - 231, aprószentek napi korbácsolás, hus-
vét, betlehem, karácsonyi kolámpolás
- Kutas - 235, aprószentek napi korbácsolás, betlehe-
mezés, lucázás

- Lábod - 237, aprószentek napi korbácsolás, farsangi
maszkázás, betlehemezés
- Lengyeltóti - 243, pünkösdőlés
- Lipótfá - 245, aprószentek napi korbácsolás, betlehe-
mezés
- Lulla - 296, betlehemezés, lucázás, tuskóhuzás
- Magyaregres - 249, aprószentek napi korbácsolás, far-
sangi maszkázás, karácsonyi kolompolás,
karácsonyi köszöntés és játék, lucá-
zás, mátkázás, névnapi köszöntés, uj-
évi köszöntés
- Marcali - 251, háromkirályok
- Mesztegyő 258, háromkirályok, regölés
- Miháld - 441, regölés
- Miklósi - 262, farsangi maszkázás, kakasütés, kará-
csonyi kolompolás, karácsonyi köszön-
tések és játékok
- Mosdós - 263, aprószentek napi korbácsolás, lucázás
- Mozsgó - 438, Iván nap
- Nágocs - 264, husvét, kakasütés, lucázás
- Nagyálláspuszta - 265, regölés
- Nagyberki 271, aprószentek napi korbácsolás, farsangi
maszkázás, háromkirályok, Iván nap,
lucázás, mátkázás, névnapi köszönté-
sek, pünkösdőlés, újévi köszöntések

- Nagycsepely - 272, husvét, pünkösdölés
- Nagykorpád - 273, betlehem, lucázás, regölés
- Nagyszakácsi 275, farsangi maszkázás, lucázás
- Nemesdéd - 277, regölés
- Nemeskisfalud 278, aprószentek napi korbácsolás, luca
- Nemesvid - 279, aprószentek napi korbácsolás, karácsonyi köszöntések és játékok, mátkázás, regölés
- Nemespátró - 447, pünkösdölés
- Nyim - - 281, betlehemezés, lucázás
- Osztopán - 286, aprószentek napi korbácsolás, betlehemezés, lucázás, mátkázás
- Órtilos - - 288, mátkázás
- Ötvöskónyi - 289, betlehemezés, lucázás, mátkázás, regölés
- Pogányszentpéter - 305, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, háromkirályok, betlehemezés, karácsonyi köszöntések és játékok, lucázás, mátkázás, pünkösdölés, újévköszöntés
- Polány - 306, aprószentek napi korbácsolás, lucázás, mátkázás
- Pusztaszemes 315, farsangi maszkázás, kakasütés, karácsonyi köszöntések és játékok
- Radpuszta - 317, aprószenteki korbácsolás, betle-

- hemezés, lucázás
- Rákai - 320, Iván nap, ujévi köszöntések
- Rinyabesenyő - 322, aprószentek napi korbácsolás,
lucázás
- Sand - 442, regölés
- Sávoly - 331, pünkösdlés
- Sérsekszöllős - 453, betlehemezés, lucázás
- Siójut - 338, betlehemezés, lucázás
- /Falu/Somodor - 340, farsangi maszkázás, háromkirá-
lyok, betlehemezés, karácsonyi köszön-
tések és játékok, lucázás, névnap kö-
szöntések, ujévi köszöntések
- Somogyacsa 341, aprószentek napi korbácsolás, lucázás
- Somogyaszaló 343, Iván nap
- Somogybükkösd 345, aprószentek napi korbácsolás, mátkázás, regölés
- Somogydöröcske - 347, farsangi maszkázás, husvét
- Somogygeszti - 350, lucázás, mátkázás
- Somogyjád - 351, lucázás
- Somogy sámson 353, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, lucázás, pünkösdlés
- Somogyárd 354, Háromkirályok, betlehemezés, lucázás
- Somogy szentpál 350, aprószentek napi korbácsolás, háromkirályok, betlehem, lucázás, mátkázás, pünkösdlés

- Somogyvámos 362, betlehemezés, lucázás
- Surd - - 450, háromkirályok
- Szabadi - 366, lucázás
- Szena - 372, aprószentek napi korbácsolás, háromkirályok, betlehemezés, karácsonyi kolompolás, karácsonyi köszöntések és játékok, lucázás, névnap-i köszöntések, újévi köszöntés
- Szenta - 373, *апрóшзентекхннрпхкөрбácsolás*
betlehemezés, lucázás, névnap-i köszöntés, regölés
- Szenyér - 444, pünkösdőlés
- Szentborbás 375, betlehemezés, lucázás, regölés
- Szentiván - 377, betlehemezés, lucázás
- Szólad - 384, aprószentek napi korbácsolás, lucázás
- Szorosad - 385, husvét, betlehemezés, lucázás
- Szóllósgyörök 388, betlehemezés, mátkázás
- Tab - - 391, aprószentek napi korbácsolás, betlehemezés, karácsonyi köszöntők és játékok
- Tapsony - 392, pünkösdőlés
- Tarany - 393, lucázás
- Táska - 395, aprószentek napi korbácsolás, farsangi maszkázás, háromkirályok, betlehemezés, lucázás, névnap-i köszön-

- tés, regölés, ujévi köszöntés
- Toponár - 405, aprószentek napi korbácsolás, farsangi
maszkázás, háromkirályok, husvét, bet-
lehemezés, karácsonyi kolompolás, mát-
kázás, lucázás, ujévi köszöntés
- Torvaj - 406, betlehemezés
- Tótszentpál 445, pünkösdőlés
- Töröcske - 409, háromkirályok, betlehemezés, lucázás
- Törökkoppány 410, aprószentek napi korbácsolás, Iván
nap, betlehemezés, karácsonyi kolom-
polás, karácsonyi köszöntés és játé-
kok, lucázás, névnap-i köszöntés, uj-
évi köszöntés
- Varászló - 416, aprószentek napi korbácsolás, husvét,
karácsonyi kolompolás
- Vése - 419, aprószentek napi korbácsolás, betle-
hemezés, karácsonyi kolompolás, uj-
évi köszöntés
- Visnye - 420, betlehemezés
- Vizvár - 424, aprószentek napi korbácsolás, farsan-
gi maszka, háromkirályok, husvét,
Iván nap, betlehemezés, karácsony
esti kolompolás, karácsonyi köszön-
tés és játékok, lucázás, mátkálás,
regölés, ujévi köszöntés

Vörs - - 425, betlehemezés, regölés
Zala - - 428, betlehemezés
Zics - - 431, husvét, kakasütés, lucázás
Zselickislak 434, aprószentek napi korbácsolás, lucázás, pünkösdőlés

/ A "karácsonyi köszöntők és játékok" kategória-megjelölés nem azt jelenti, hogy adott községben mind a köszöntés, mind a karácsonyi játékok egyformán kéteznek, lehet, hogy csak egyik található, csak a monografikus részben bontottam föl részeire ezt a meghatározás-csoportot./

III.

Aprószentek / december 28 /
napján korbácsolni jártak a gyerekek, legények. 8-10-12 szál fűzfavesszőből fontak egy korbácsok, azzal ütötték jókívánságaik elmondása közben vagy az egész háznépet végig / pl. Felsőbogátpuszta, Szenna /, vagy csak a lányokat / pl. Vizvár, Táska /. Az adatközlők egy része utalt arra, hogy csak oda mehettek korbácsolni, ahol kotyolni is voltak, másik részük nem tudott ilyen megkötésről. Megfigyelésem szerint az előbbi szokás ott fordul elő, ahol még az egész háznépet végigkorbácsolják / sőt, Neuhofer Mihály szennai adatközlőm emlékei szerint: "Az istállóba is be szoktunk mönni, montuk: jó fejős légy, beteg ne légy./, míg ahol csak a lányokat ütik, ott a legény - lány kapcsolat került már előtérbe, a ritusba való / tudatos vagy kevésbé tudatos / hit háttérbe szorult. A szokásgyakorlás leszűkülése, amikor már csak a rokonokhoz, jó ismerősökhöz mennek el, nem mindenhová.

A korbácsolás ideje főleg korahajnal. Délig korbácsolhattak, még az utcán is rá-ráhuztak az éppen utjukba került fehérnépre, ha eléggé fiatal volt. A gyerekek főleg pénzt kaptak érte, a legényeket inkább itallal kínálták.

A különböző falvakból összegyűjtött adatok

alapján úgy látszik, hogy egy viszonylag állandó bevezető rész után következik a jókívánságok felsorolása, ahol már ki-ki kedve szerint hozzátesz, elvesz a sztereotip szövegből, így a jókívánság-résznek majdnem annyi változata alakult ki, ahány adatközlőt hallgatunk.

A bevezető rész legteljesebbnek mondható szövege a következő:

"Hála Isten, hogy megértük az aprószentek napját
Aggya Isten, hogy többeket is érthessünk,

De ne ijjen buban-bánatban, / buval-bánattal /
Hanem örvendetes napokkal."

A kívánságok: "Friss légy, jó légy,

Egészségös légy, beteg ne légy,

Ha vizér künnnek, bort hozz,

Ha borér künnnek pálinkát /vizet/ hozz,

Friss légy, jó légy,

Egészségös légy, beteg ne légy,

Kelésös ne légy, fejfájós ne légy"...

/Saját gyűjtés, Müller Gy. K. homok/

"... sok mindönt összemontunk azér a 2 fillérér!" -
mondta ugyanez az adatközlő.

Balázsjárás / február 3 /

Egyetlen adatom van róla, a kaposvári Rippl-Rónay Múzeum adattárában a 92. szám alatt említi Tengerdi Fe-

renc Balatonkereszturról írott monográfiájában, bővebb adatot nem közöl róla. Más községekbeli gyűjtésekből nem értesültem a Balázsjárás szokás-gyakorlásáról, ez azonban nem jelenti azt, hogy esetleg nincs meg a megyében még néhány helyen.

Betlehemezés /november utolsó 2 hete, decemberben szentestéig /

Az egyik legelterjedtebb jelesnapi népszokás. Bővebben nem kívánok szólni róla, annyian foglalkoztak már ezzel a témával, nem tudnék hozzátenni már semmi lényegeset. Somogy megyében az összegyűlt adatok alapján a következőket lehet megállapítani: a betlehemezések gyerekek, főleg fiuk. Járhatnak bábos betlehemmel / Táska, Balatonujlak /, de vihetnek csak egy egyszerű, mozgatható bábok nélküli betlehemet is / Bolhó, Balatonendréd, Kaposhomok /. November végétől szentestéig járták a házakat, elmentek más községekbe is, sokszor hetekig távol voltak lakhelyüktől. Nem közlök szöveget, a példatárban megtalálhatók a legteljesebb szövegek.

Farsang

Csak farsangi maszkára van adat. Hushagyó kedden öltöztek maszkába, leggyakoribb volt a ruhacsere, férfiak nőnek, nők férfinek öltöztek. Gyakori volt még a cigány-öltözet, kéményseprő, stb. Barcson felvonul-

tak végig a falu főutcáján, Toponáron egy-egy ember öltözött föl, egynéhány házat / jóismerőst, rokont / látogatott csak meg. Vizváron gólyalábakat készítettek maguknak az öltözékhez, máshol nem ismerték ezt. Egyöntetűen, minden faluban, ahonnan adatom van, lényegnek tartották, hogy ne ismerjék föl a maszkába öltözöttet.

Farsang utolsó napján volt szokásban kicsufolni a pártában maradott lányokat. Pogányszentpéteren "Amelyik lány pártában maradt, azoknál hushagyókor vályut tettek a kályha szájába, és azt neki kellett kivennie". / Knézy Judit gyűjtése / Bolhón a gyerekek jártak házról-házra, farsangbucsuztatóra, szövege szintén "vénlánycsufolóra" utal:

"Elmulott a hosszú farsang
Minek siratnátok,
Sirassák a lányok
Itthonmaradások.
Erge-berge disznóláb,
Erge-berge szarkaláb
Ku-ku-ku-ku-kukk"

/ Saját gyűjtés, adatk. Halmai F./

Háromkirályok / január 6 /

3 fiú járt házról-házra újévtől vizkeresztig. Ahol dramatizált játékkal köszöntöttek, ott nevük volt a

szereplőknek: Gáspár, Menghárt és Boldizsár, ahol csak az ablak alatt vagy bent a házban énekelték a Háromkirályok napján c. egyházi éneket, ott nem volt szükség a szereplők elnevezésére, csak a hármas szám utalt a 3 királyra a szövegen kívül.

Öltözetük ünneplős, legtöbb esetben a ruha fölé a nyakukba akasztanak egy fehér pémót, vagy fehér férfiinget vesznek. Fejükön csucsos papírsüveg, csucsáról színes / gyakran piros-fehér-zöld / papírszalagok lógnak le hosszan, vagy fazékalakúra készítik el a fehér papírból a fejfedőt, ez esetben elől piros papírból kivágott keresztet ragasztanak rá. Kettőnél fakard, a közpső viszi a csillagot. Énekelték:

"Háromkirájok napján,
Országunk egy istápján,
Dicsérjük énekökkel,
Vigadozó szép versökkel.
Szép jelen, szép csillag,
Szép napunk támadt,
Szép napunk támad."

/Saját gy., Müller Gy. K. homok/

Német nemzetiségi területen ugyanazt a szöveget énekelik, mint a magyar háromkirály-járók. Horvát nyelvtérületen viszont az Oszvetit-li kraja preblazsen c. horvát egyházi éneket énekelték a köszöntők. / A sor magyar fordítása: Megvilágítja-e a vidéket a dicső.../

Oka csak a horvát nemzetiségiek anyanyelvi területük-
höz való közelsége lehet. Miután a németeknél ez az
eset nem áll fönn, sokkal nagyobb hatással vannak
rájuk a magyar falvak és szokásaik, hiszen szinte
bezártak a magyar nyelvterület által. Pl. Somogydö-
röcskén /német/ a pünkösdi köszöntő már vegyes magyar-
német nyelvű, a háromkirályok-köszöntés tiszta ma-
gyar nyelvű, szokás-anyagukban, miután nincs meg az
anyanyelvi területtel való intenzív kapcsolatnak a
lehetősége, magától értetődőnek tűnik az elmagyaro-
sodás.

Husvét

A rendelkezésemre álló adatokból az derül ki, hogy
Somogy megyében nem régóta van husvét-i locsolás. Az
adatközlők majdnem egyöntetűen mondták, hogy régen,
az ő kora-gyerekkoruk idején még nem volt locsolás.
Talán 8-12 évesek lehettek, hogy a locsolkodás divat-
ba jött, eleinte csak a kutnál, vizért érkező lányok
megöntözésével. Adatközlőim a 70-80 év körüli korosz-
tályhoz tartoztak, ha ennek alapján kiszámítom, a
mult század vége, e század eleje, amikor elkezdhet-
tek husvétkor locsolni a gyerekek, legények. A ke-
resztanyák szokták járni a falvakat, szatyorba vitték
keresztgyerekeiknek a himestojást /pl. Nagycsepely/,
magyar-német területen egyaránt játszották husvét dé-

lután a "tojásütögetésnek" vagy "tojásverésnek" /német Osterpicken / nevezett játékot /a husvéti tojások egymáshoz vágdoása /, pl. Törökkoppány, Csököly, vagy a németlakta Somogydöröcske, Kaposhomok, stb.

A kaposhomoki érdekes husvéti szokást már említettem a bevezetőben. Karádi József 69 éves kaposhomoki lakos mondta: "Nálunk a husvéti locsolás nem vót divat, csak amióta a fölvidékiek idegyüttek, ők locsulóhétfének monták a husvéthetfét is." Délsomogyban a horvátok husvét első- és másodnapján a magyarokkal egyesén az utca közepén táncolták és énekelték a horvát dalt /néhány sora érthetetlen /

"Hodi, Kata, na vecser / Gyere, Kata, estére /

Hodi, Kata, na vecser

Vecserajte, ne csakajte / Vacsorázzatok, ne várjatok/

" " "

Podvinise sible vible / ?

" " "

Najza grabim veder / Vödrot tart ?

" " "

Najin noszi temju nako / ? viszi a szekér mögé

" " " "

Koji je so okre kola / ?

" " "

/ Saját gy., Német Istvánné, Vizvár/

Szent Iván napja /junius 24 /

A megye területén alig ismert szokás, jobban a délvidéki horvátság gyakorolta. Magyar területen a Kapos-mente néhány községében /Csoma, /Kapos/Szabadi, Nagyberki/, valamint Törökkoppányban ismeretes. Törökkoppányban huszigyárgyának hívták, egyébként mindegyik községben a tűzgyújtás volt a nap leglényegesebb eseménye. A Kapos-mentén a fiatalok az utcán szaladgálva kiabálták: "Adjanak a Szent Iván, Szent János tüzére

Szénát, szómát, fakérget, szentiványi ómát!"

/Gelencsér S. gy./

Törökkoppányban este a szent iváni tüznél a nagyobbak el-elcsipték az ott bujkáló kicsiket, és addig nem engedték szabadon, amíg nem vizeltek. a kicsik.

Horvát nemzetiségi területen lényegesen nagyobb eseménynek számított Iván napja. A lányok-legények egész estig járták a kólót az utcákon, hajnalban ünneplős kislányok jártak házról házra kólót énekelve, táncolva. Kinn a határban megrakták este a tüzet, kólóztak körülötte. A fiugyerekek szalmacsóvát, kérget gyújtottak, ennek világánál mentek a faluba. Külön szent iváni énekeik voltak. Hajnalban a kislányok a Lado, lado -t énekelték, este viszont az Ivavo-ra táncoltak.

Lado, lado

Ivo sze secse /Iván sétál

Po zlatu mosztu /Arany hádon

Oj lado, lado,

Oj Ivo lado.

Na ruka noszi /Kezében visz

Dete maleno /Kisgyereket

Oj lado, lado,

Oj Ivo lado.

Ivavo

Ó Ivavo vidovo

Porucs majki Petrovo /Add át az üzenetet Péter any-
jának

Na ivanszkò, na vecser /Iván napjára, estére

Podobla kxongale vode / ?

Ivanu i dugo raje /Ivánnak és a többi népnek

/Saját gy., Vizvár, Bolhó/

Kakasütés /leginkább hamvazószerdán /

Az általam ismert adatok alapján német nemzetiségi területre lokalizálható szokás. Se magyar, se hōrvát népszokás-anyagban eddig nem leltem nyomát. Bōszénfán bucsu másnapján, Gerézd-pusztán husvét hétfőn ütik a kakast. Bōszénfa kivételével minden községben tojáskérés előzi meg a kakasütést. Legények

járták a lányosházakat, tojást kértek mindenütt. A tojást aztán eladták, az árán kakast vettek. A kakast nyakig beásták egy gödörbe, amelyik legény fizetett, annak bekötötték a szemét, elvezették össze-vissza, aztán kezébe nyomtak egy hosszú póznát, hogy üsse fejbe a kakast. Végén megfőzték és megették az agyonvert kakast.

Karácsonyi köszöntések és játékok

Időpontja karácsony előestéje, a szenteste volt. Kicsik-nagyok, fiuk-lányok jártak. A karácsonyi köszöntés a magyaroknál és horvátoknál, a karácsonyi játékok a németeknél voltak. Szennán a katolikusokhoz jártak a betlehemesek, a reformátusokhoz karácsonyt köszönteni mentek. Nemesviden a karácsonyi köszöntés ostyavivéssel volt egybekötve. Leginkább a "Krisztus Jézus született" c. egyházi éneket énekelték. /Falu/Somodoron /van ugyanis Pusztasomodor is, hivatalosan nem tesznek különbséget a kettő között, csak a lakosság /négy soros versikével köszöntöttek szenteste a gyerekek, fiatal emberek.

"Várva vártak szentkarácsony ünnepe,
Kisfiuknak, kislányoknak legkedvesebb öröme.
Hoztak neki arandijót, aranbábot,
Vargália fujjá nekünk vig nótát!"

/Saját gy., Fodor Mihály/

A németeknél szenteste jártak a kislányok az un. Kriszt kindlivel. Kis bölcső, csengetyű a kezükben, karácsonyi énekeket énekelnek. Egyik káposhomoki idős adatközlő /Matesz Józsefné, 76 é./ azt mondta, hogy betlehemezni jártak, de elmesélése alapján azt hiszem, inkább Káposhomokon is Krisztkindli volt a németeknél, semmint betlehem. Az adatot egyenlőre azért a betlehemes részben közlöm.

A nagylányok is ünnepelőbe öltöznek karácsony előestéjén. Házról-házra járnak, karácsonyfát visznek a kezükben, Ádám és Éva paradicsomból való kiűzetését adják elő.

A legények ugyanekkor a Heródes-játékkal járták a falut. Régi magyar ruhába öltözve, fakardokkal, zászlókkal mentek, Heródes parancsát jelenítették meg. A szövegeket németül mondták, német egyházi énekeket énekeltek.

Karácsonyi kolompolás

Valószínű meggyeszerzte elterjedt szokás lehetett, legalábbis erre utal az adatok sokasága, amelyek meglétéről szólnak. Szenteste a pásztorok ostorukkal patogtatva, kürtölve járják végig a falu utcáit a hozzájuk csatlakozó gyerekekkel. A szokás egyformán megtalálható a magyaroknál, horvátoknál, németeknél. Bószénfán, Miklósin, Balatonendrédén étellel, itallal

ajándékozzák meg a pásztorokat. Törökkoppányban, Vizváron, Toponáron nem kaptak ezért semmit. Általában csak az utcán járnak, de pl. Balatonendrédén bemennek a házak udvarába is, ahol van kihajtanivaló jószág.

Muca napi kotyolás /december 13 /

Főleg gyerekek jártak, néhány helyen már Borbálakor /Dec. 4-én/ is. Magyar, német, horvát nyelvterületen egyformán gyakorolt szokás. Kora reggel, sokszor virradat előtt már járják a házakat. Szívesen beengedik őket a háziasszonyok, hiszen jó kotlóst, tojótyukot kívánnak többek között. A gyerekek egy botot vagy léccet visznek magukkal, erre ülnek kotyolás közben, ha elmennek, otthagyják. Az egész megyében szerepe van a népszokásban ennek a lécdarabnak /utána a tyukólba teszik/, egyedül néhány délsomogyi faluban nem hallottam róla. Barcs, Vizvár és Bolhó, mindhárom vegyes lakosu falu / magyar-horvát /. A jókívánságokat a németek is magyarul mondták, viszont horvát nemzetiségieknél azt a választ kaptam a kérdésemre, hogyha magyarhoz mennek, magyarul, ha horváthoz, horvátul mondják a szöveget. A horvát nyelvű szöveg is jókívánságokat tartalmaz, némileg azonban ~~itt~~ eltér a hasonló magyartól. Sajnos, ismét nem tudom teljesen lefordítani a szöveget, néhány szó érthetetlen a számomra.

Daj vam bog /Adjon nektek az Isten
Pliscsokov, kruscokov, / ? , körtét,
Telicsev, zsdlevicsev, /Kisborjut, disznót,
Kruva i vina /Kenyeret és bort,
Bozsek mira /Az Ur békéjét
Fal szi bude J. Kr. /Diáserdessék a J. Kr.
Mig mondják, az asszonyok szórják rájuk a kukoricát,
árpát, rostán keresztül a vizet, és mondanak valamit:
ennyi csibe legyen, kotojzatok, tojzatok, stb. Mind-
három nyelvterületen megvan ez utóbbi szokás.
Mátkázás /husvét utáni első -, fehérvasárnap/
Főleg a lányok körében élt ez a szokás. Legtöbbször
egymásnak küldtek, de előfordult, hogy lány a legyény-
nek is. Leginkább a 8-10 éves korban szokták. Egy fánk-
kal, tojással teli tányérral küldenek a kislánynak /vagy
fiunak/, akit kiválasztottak, 1 liter bort is tesznek
üvegben. Vagy a kislány maga viszi, vagy egy nagyobb
lányt kér meg rá. A kománkok hívott kiveszi a tányér-
ből, amit beletettek, és a sajátjából helyez vissza.
A mátkaságot nagyon komolyan vették, ezután holtig ma-
gázódtak és igyekeztek a legjobb barátok maradni. A
tálat kis mondóka kíséretében szokták átadni. Egy-két
sornyi különbséggel egyformán mondják el a különböző
falvakban.

"Komatálat hoztam

Meg is aranyosztam,

Szüz kütte szüznek,

Koma kütte komának,

Ha nem fogaggya komának,

Visszeviszem azon az uton,

Amejiken hoztam."

/Saját gy., Schwarz Gy.né, K.

homok./

Egyformán mátkáztak a németek, magyarok és horvátok.

Névnepköszöntés

Nem túl elterjedt szokás. Istvánt, Jánost, Józsefet jártak leginkább köszönteni, a nők köszöntése reddkivül ritka volt. Többféle szövegváltozat van, ellentétben egyéb népszokások /Luca, komatál küldés, stb./ szövegeinek viszonylagos sztereotípiájával. Valószínű, hogy sokkal újabbkeletű szokásról van szó a névnepköszöntés esetében, mint pl. a lucázás. Hogy kik köszöntenek és kiket, teljesen változatos. Törökkoppányban barátokhoz, rokonokhoz mentek csak, többnyire egyedül és ritkábban családostól, Táskán mindenkihez elmentek, Somodoron csak felnőttek jártak, Szennán fiatal legények, stb. Horvátoktól nincs adatom névnepköszöntésre, németek, magyarok egyformán jártak. A köszöntőkből egyet közlök itt, Kaposhomokon gyűjtöttem Steiner Jó-

zsefné, egyébként németnyelvű adatközlőtől: /50 é./

"Örömfőrrás támat az én szivembe,
Nagy ujulást érzek ma a lelkembe,
Amikor megláttam szent József csillagát,
Ami jelenti az ő kedves névnapját.
Kivánom az Istentől, hogy soká éltesse,
Élete kötelét hosszura eressze,
És holta után a lölkét vigye föl
A magos mönnyekbe."

Pünkösöd

Elterjedtsége közepes, elég sok községben nem fűződik pünkösöd napjához semmi cselekmény sem. Leggyakoribb a pünkösdi királyné-járás volt. Magyar ruhás kislányok /számuk 3-tól 10-ig terjedhetett/ mentek párosával, kettő közülük közrefogott egy tarka ruhákba öltöztetett, esetleg fátyollal letakart 3-5 éves kislányt, a pünkösdi királynőt. Énekelve, táncolva járták a falut, minden ház udvarára bementek, verset mondtak. Tojást, pénzt kaptak érte.

Barcson, Lengyeltótiban lova legények vonultak föl a gallyakkal diszitett pünkösdi királlyal, kinek uralodása csak 1 napig tartott.

Kapolyon a lányok csak láncot alkotva végigjárták a falu utcáit, lányos házak előtt páros, felelgetős részt énekeltek. /adattári sz.: 201/

Érdekes pünkösdi szokás volt Zselickislakon. "Régen, amikor a pásztorok egész idő alatt a mezőn, legelőn tartózkodtak, pünkösdkor azonban mindegyik sietett be a faluba. Aki legutoljára érkezett, az volt a pünkösdi bolondja, 8 ökrös szekérre ültették hátrafelé, rongyokba öltöztették és úgy vitték végig a falun. Ez a szokás egészen kihalt, csak a nagyon öregek emlékeznek rá." /Adattári sz. 60./

Regölés /december/

Valószínűleg nem kifejezetten somogyi szokás, valahonnan átvehették. Erre utal néhány tény, amit majd a somogyi és más megyei szokásanyag összehasonlításakor fogok felsorolni. Nem nagyon elterjedt a megyében. Jártak cigányok /Táska/, kígyerekek /Bolhó, Vizvár, kanász, csordás /Balatonszentgyörgy/. Hétköznapi ruhában jártak, ritkán ünneplőben, köcsögöt vittek magukkal, a szájára disznóhólyagot feszítettek, ezt egy nádszállal átszurták, ének közben ezt a nádszállat huzgálták. De volt, hogy ezt sem vittek.

Tuskóhuzás

Egyetlen adatom van, Lulláról. Farsangi szokás, de nem vénlánycsufoló. Ha lány legényes házhoz ment farsang ideje alatt látogatóba, kívül a kilincsre tuskót kötöttek, amit a leány ajtónyitáskor az ajtóval befelé huzott. /Adattári sz. 195./

Ujév

Leginkább gyerekek jártak, de Szennán, Táskán, Vizváron, stb. elmentek fiatal legények, idősebb, sőt, öreg emberek is ujesztendőt köszönni. Gyerekfélének főleg pénz adtak, idősebbeket borral, esetleg étellel kínáltak. Vagy az ablak alatt énekelték el a köszöntőt, vagy behívták őket, és a házba mentek vagy énekelték el a szöveget. Németeknél németül, horvátoknál horvátul énekeltek. A németek köszöntő szövege - saját vallomásuk szerint - nem egyházi, míg a horvátoké a Na ovo mlado leto /Erre az ujévre / kezdetű egyházi ének. Táskán ujév köszöntő szövegben regös-éneket mondtak el, a példatárban a regösénekeknél közlöm. Magyaroknál is inkább egyházi énekekkel köszöntötték az ujévet. Törökkoppányban gyűjtöttem a következő néhánysoros köszöntőt:

"Aggyon az Isten borocot,

Kurtafarku malacot,

Taligának kereket,

Gutorának feneket,

Abbul igyunk ölöget.

Boldog ujévet kívánunk!"

Példatár

Aprószentek napi korbácsolás

Kaposvári Rippl-Rónay Múzeum adattára:

/A számok a falumonográfiák vagy néprajzi gyűjtések számát jelentik, ahonnan az illető népszokás-körre adatot nyertem./

3,13, 18, 19,26, 43, 50, 51, 53, 56, 60, 62, 66, 71,
79,84, 86, 87, 91, 92, 100, 126, 140, 168, 177, 179,
185, 186, 188, 199, 202, 204, 206, 209, 210, 214, 636,
937, 970, 1012, 1061, 1082, 1083.

Saját gyűjtéseimből azoknak közlöm a szövegét, melyek a népszokás-leírásokat legjobban illusztrálhatják.

Müller György, 67 é.

Kaposhomok, 1969.

Aprószentek korbáncsuni möntünk. Megátunk az ajtó vagy az ablak előtt és mökkérdöztük:

Szabad-e korbáncsuni? - Kiszótak:

Kik vattok?

Mögmontuk. Ha vótunk kotyuni, akkó bemöhöttünk korbáncsuni is. Ki kötyuni lucakor nem vót, az mást sem möhetött köszöbteni.

Hála Isten, hogy megértük az aprószentek napját

Aggya Isten, hogy többeket is érhessünk,

De ne ijen búban-bánatban,

Hanem örvendetes napokkal.

Friss légy, jó légy,

Egességös légy, beteg ne légy!

Kelésös ne légy, fejfájós ne légy... sok mindönt összemontunk azér a 2 fillérér! Asztán, ha löhetőtt, kikapták a fiju kezibül a fűszfakorbáncsot, oszt földopták a padlásra, mer a padlásföljáró a pitarba vót. Ha a fiju főmönt vóna érte, evötték vóna a lét-rát, hogy ne tuggyon legyünni. Könyörgött, hogy aggyák vissza, nem bántom magukat, had möhessek máshó, de nem szokták visszaanni. Möntek ezek ögyedü is, kettesbe is, sokan nem szoktak öggyüttjárni.

Czigner Ferenc 65 é. és Bodó József 65 é.

Törökkoppány, 1969.

Aprószentek korbáncsulni jártunk. Sőt, sokszor komoly verékdés is vót. A legénység csoportokra oszlott, egymást is korbáncsuták a legények. A lányokat nem korbáncsótuk gorombán. Asztán mekkinátak bennünket. Sokszor ojan szeszbe vót a legénység, hogy szire-szóra egymásnak ment. Eszt montuk:

Hála Isten, megértük e mai szent napot,
Ugy mint aprószentek napját,
Aggya Isten, hogy többeket is érhessünk,
De ne ijen buval-bánattal,
Örvendetes napokkal.

Egészséges légy, keléses ne légy, porzsáváv ne légy,
jó fonó, jó szövó légy! - Akkor asztán neki a lá-

nyoknak!

Hegedüs György, 68 é.

Táska, 1969.

Aprószentekkor virgáncsolás, korbáncsolás vót. Oda mentek be, ahol lányok vótak. A lányok el vótak zárva, ha előgyüttek, kaptak. Ijen suhér gyerökök jártak, 16-18 évesek. A korbáncs az 8 ágra font fűszfavesszőből vót, 1 méter hosszú vót, gomb vót a végén. A lányok ebujtak, de azér ugy csináták ém, hogy sikerűjön őket mektalálni. Montuk, friss légy, jó légy, asztán vertük őket. Bizony, sokszor hurkásak vótak, de azér nem vót harag érte.

Neuhofer Mihály, 87 é.

Szena, 1969.

Aprószentekkor a legények, férfifélék jártak legjobban. A cimborákkal mi is összegyűttünk, hogy emögyünk korbácsóni. Oszt ahun vótak fijatalok, oda möntünk, de azér ütöttük mink a háziakat is végig. Montuk közbe: Hála Isten, hogy mögértük az aprószentek napját, Aggya Isten, hogy többeket is megérhessünk, Erőben, egészségben, békességben.

Keléses ne lögyön, porzsávás ne lögyön,

Jó borivó lögyön, jó gazda lögyön.

Eccer is möntünk, oszt ahun át a katolikus iskola, uan lapos-vögyes vót. Gyütt szembe a Bereknýés István, köszöntünk neki, aszt mongya, hová möntök, gyerökök? Ekesztük mondani a versöt: Hála Isten, oszt elüvettük a korbácsot. Hát asztán ü is ekapta a csuklómat, elüvett egy korbácsot, igr alu a fenekemre ruhuzott akkorákat, alig futtam szabadulni.

Az istállóba is be szoktunk mönni, montuk: jó fejős légy, beteg ne légy.

Zóka Peti Lidi, 70 é./református/ Szenna, 1969.
Aprószentekkor korbácsóni jártak, 1-1 gyerek. Csak
rokonyokhó mentek, az egész házi családot mekkorbá-
csóták, a férfijakat is. Egésségös lögyön, friss lö-
gyön, ha vizér küdik, bort hozzon. Fontak ojan kor-
báncsot, fűszfából, azzal ütöttek. Pénszt kaptak, de
mást nemigen.

Németh Istvánné, 79 é. /horvát/ Vizvár, 1969.
Aprószentekkor virgácsótak. Gyerekek gyűttek virgá-
csóni, a legények oda möntek, ahun nagylányok vótak.
Kaptak asztán pálinkát érte. Fűszfavesszőből vót ijen
karnyi hosszú, szorosra meg vót kötve, meg vót fony-
va, azza ütötték a lányokat, a háznépet. Monták köz-
be: Jó légy, friss légy, egésségös légy,
Mikor vizet kér apád, hozzá bort neki,
Mikor bort kér, hozzá vizet neki.

Betlehemezés

Adattár: 1, 14, 18, 19, 20, 21, 28, 43, 46, 49, 54,
56, 58, 62, 66, 74, 76, 78, 92, 93, 94, 98, 104, 113,
126, 127, 131, 133, 142, 159, 141, 168, 175, 177, 179,
186, 188, 189, 194, 195, 197, 204, 207, 210, 214, 636,
970, 1012, 1082,

Mikics János, 60 é. Táska, 1969.
Betlehemezni mindig 6-an jártunk, mándeg्योंknek vót
neve. 1-Katona, a 2-3. angyal, ezek vitték a kápol-

nát, 3 pásztor vót, az 1.dadó, 2.dadó, meg az öreg dadó. Bemegy az első dadó, bemegy a 2. dadó, utána asztán a vén dadó.

Az ablak alatt aszt mongyák : Szabad-e a betlehemi kis Jézuskát e tisztességes hajlékba bemutatni? Ha aszongyák, hogy igen, akkor bekopig a katona:

Szerencsés jó estét a házigazdának,
Ha még vendégjei nem voltak,
Mi már megjöttünk.
Hurkát, kolbászt eleget hozzanak,
Amellé jó bort is aggyanak.
Ájj fire te kofa,
Ne nizz mint vasvella,
Sárkánfülű banya,
Takaroggy a sarokba,
Kend be magad avakosó /?/ véreddel,
Verd be fejünket penészes pénzeddel.

Bemennek az angyalok:

Citorák, muzsikák zengedezzetek,
Gyorstrombiták harsogjatok:
Jézus született!
E szűznek méhébe fogadá,
Gábrriel arkangyal áldottnak mondá.

Mikor eszt emonták, jön az 1. pásztor:

Szerencsés jó estét a házigazdának!

Elveszett pajtásim aszt jöttem keresni,
De mint hogy aszt keressem,
Fölhajtom a kulacsom,
Dicsérem a jó bort.

2. pásztor, ő is bejön:

Pörkücés jóestét kedves pajtásom!
Kerestelek hegyek alatt, völgyek alatt,
De seholse találtalak.
Hát arról a vén csicsergő öregapánkról tudn
nál-e ~~ez~~ valamit ~~mondani~~ hirt mondani?

1. pásztor: Emott hentergetvén az öreg nagy boros
csóborját,
Nagysietve huszta utána a vén tetves sza-
kállát!
Gyere be te vén dadó,
Mer odakinn megfagyó!

Megyen az öreg be:

Husos és kolbászos jóestét kádves fijajim!
Látom, hogy hajtogassátok a kulacsot,
Mér nem várjátok ezen jó öregapátok?

2. pásztor: De megbocsásson kend öregapám,
Hogy a 98 gőből lapostetü lepje
be a kend szakállát!

Vén dadó: Ne litty-lotty, kedves fijam, igyá egyet!
Kivágok a hátatokbu 9 nadrágszijjat és egyy

haskötőt. Nem az, kedves fíjajim, fekügyünk le!

Akkor lefeküttek, elkesztek horkolni.

1. pásztor: Mit ámostá kedves pajtás?

2. pásztor: Én aszt ámostam, hogy a házigazda egy kolbászt akasztott a nyakamba. Hát te, pajtás, mit ámostá?

1. pásztor: Én meg aszt ámostam, hogy valami nagy pénst, igen nagy pénst adott, nyomott a markomba a házigazda! Hát kend, öregé apám mit ámodott?

3. pásztor: Hát én meg aszt ámostam, hogy a házigazda mektötötte a kulacsokat jó rizling borral!

1. pásztor /énekel/

Ej, páasztortársim, ha ti aszt tudnátok,
Amit én mondok, ti se jaludnátok!

2. pásztor: Micsoda, pajtás, mi jaz a nagy csoda?

Talán farkas jött a mi juhajúnkra?

3. pásztor: Hol vagy te bojtár, hidd elő a többit,

megmagyarázom én a dógot nékük!

Erre főugrottak, láncos botok vótak minden páasztorná,
éneketük: Páasztorok, kejjünk fel... 1. vszk.

2.: Mit vigyünk hát néki

Ajándékot néki?

Hogy kedvét találhassuk,

Szivessen imádhassuk,
Egy sajtot, egy báránt,
Ijjen szegény pásztoroktól elég lesz.
/Ének közbe a bottal meg verük a fődet./

Talán még az aranynál is többet tesz.
Közbe az angyalok jáccadosztak a betlehembeli babák-
kal. Aszt énekötük tovább:

Jutka, Marinka,
Sör, bor, pálinka,
Jó vóna, ha vóna,
Egyet ihatnánk,
Ugy mulathatnánk,
Minnyájan, minnyájan,
Palkó pajtás fujd dudád, fujd dudád,
Fujjál nékem szép nótát,
Isten szerelméből,
És szeretetéből.

Menyországba jer pajtás, jer pajtás,
Onnand lészen jó tartás, jó tartás,
Sör, bor, mind tenger,
Ihatik ott az ember.

Egyik angyal furuglál, furuglál,
A másik meg trombitál,
Erre minnyájuk ugrál.

Nosza Ferkó, Marci, Jankó,
Vedd rád gyorsan a bündádat,
Ne szunnyadozz, ne mulatozz,
Légy inkább hü, szorgalmatos.
Ó, te József, mit gondótá,
Hogy istállót választottá,
Ijjen igen hidegbe,
Ijjen igen nagy télbe.
Ó, a mennyből jötté vóna világra,
Annál inkább országba,
Majd a nyári tejecskénk,
Mézzel mártott köcsögbé.
Nagy örömet hirdetik,
Hogy Messiás születik.

Asztán ekesztük a Mennyből az angyalt.

II. vszk / az I. megegyezik az egyházzal/
Te kis madárcák, szájjatok ide,
Itt fekszik Jézuska jászolba téve.
Fülemüle, stiglice, kanári s szüzecke,
Szójjatok ékessen.
Hogy Krisztusnak testét,
A kis Jézuskának gyönyörű virága,
Alle, alleluja!
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Asztán ekkor atták a pénst. Utána meg éneketük:

Nosza, tehát indulunk, indulunk,
Máriához sietetünk,
Köszöncsük meg Máriát,
Az Urjézus szent anyyát.

Vidékre is vótunk, vittünk tarisznyát magunkkal, meg a kobakot az ódalunkra kötöttük, töttötték bele a bort, tötték a tarisznyába amit attak kolbászt, meg ijesmit. Fő vótunk mi ugy ötözve, hogy alig lehetett megismerni bennünket. Menné rongyosabb, meg összevisszább ruhákba vótunk, anná jobb vót. Bekormosztuk magunkat, a kenderkóc szakákkunk lógott a hasig, láncos boto vittünk. Eggy botra vót ugy középtájba szögezve a lánc, azza ütöttük a szoba főggyit. Ujan 16-14 évesek vótunk. Ijjen kis épület vót a kápolna, abba csinátunk kis fadarabokból, ködmendarabokból bábukát, oszt a derekukon vót drót, az angyal őtt fokta őket, hátról belenyut a kápolnába, ott táncótatta őket, amikor montuk, hogy Jutka, Marinka, akkor aszt mutatta. De az angyal kezét nem lehetett látni.

Szabó András, 75 é. /kétnyelvű, horvát és magyar/
Bolhó, 1969.

Karácsonykor möntek gyerökök betlehemezni. Vittek betlehemet is, ojan kis házikó vót, vótak benne kisbirkák, szentek is is vótak, amiket ugy vöttek. Mindönféle ringyes-rongyos ruhába, maszkába vótak föl-

öltözve. A vén dadó az bündába vót, szakállá vót ragasztva kenderkócbul. Az angyal vitte a betlehemet a hátán, bottyais vót, szárnya, glóriájája /~~ákkkk~~ ált alába fiju vót /, rendes bóti csöngővel csöngetett. Bekopogott, beszót:

- Be szabad-e mutatni a betlehemi Jézus születését?

- Szabad, szabad!

Akkor begyütt az angyal, letette a betlehemöt az asztalra, meggyutotta benne a gyertyát, elénekete a Mennyből az angyalt, utána monta:

- Gyere be, te eső pásztor!

Akkor az begyütt, amikor így begyütt a többi is, énekeni keztek: Meggyütt már a karácsony,

Aranyozott kisszankón,

Hozott dijót, mogyorót,

Jó gyerekeknek valót.

Utánna lefeküttek a földre. Az öreg dadó kezdi:

Te, komám, mit álmottá?

Mongya az eső pásztor: Akkorát aluttam ebbe az éjszakába, hogy a csontom is belfájdot!

Akkor a 2. pásztort kérdezi:

- Hát, te komám, mit álmottál?

2. pásztor: Akkora kolbászt akasztott a gazda a nyakamba, hogy egyik végit ráktam, a másikat nem is láttam.

De még ez előtt az angyal csönget. Csönget hát, mer

erre ébrettek föl!Mongya az angyal:

- Glória!

1. pásztor: Hallod pajtás, angyal szól!

2. pásztor: Nem angyal szól, hanem a szomszédasz-
szony kakasa!

Angyal: Glória!

1. pásztor: Hallod, pajtás, angyal szól!

2. pásztor: Nem angyal az, hanem a Mária néni lánya
kijabál.

Asztán akkor szól a vén dadó. Asztán még mondanak meg
énekelnek valamit, de aszt már igazán nem tudom. Hát,
pénszt, bort, szalonnát kaptak érte. Amejik hászhoz
beengették őket, ott mind attak nekik valamit.

Matesz Józsefné, 76 é. /német/ Kaposhomok, 1969.

/Valószínűleg Krisztkindli, csak az adatközlő monda
ta betlehemnek./

Mink is jártunk betlehemezni. Mink akkó ekesztük ka-
rácsony előtt, vótunk 12-en, két fiu vót. Az egyyk
vót a szent József, a másik vót a gazda. 6 angyal vót,
1 Kisjézus, 1 Mária. Mária és József azok vittek egyy
kis bécsét, az akkora vót, hogy egyy széken megfért.
Tiszta fehérbe vótunk szedezve, ugy mentünk. Oszta a
gazda kocóta a ház ajtaját, ahun aszt monták, hogy
nem lehet, ementünk. Ha bemehettünk, németül énekel-

tünk, a gazda meg mingyá a szoba közepire letette a bévsét. Gyütt két angyal, oszt akkó a Mária monta:

- Mir tretien herájn!

Akkor begyütt két angyal kintrül a konyhából. Mária és József énekeltek, oszt utána megin Mária:

- Mir tretien herájn!

Jött két angyal, oszt megin ének. Az utósó két angyallal jött be a Kisjézus, meg a két betlehemes gyerek, ez a kettő nagy dobogva, láncsörgetve gyütt, és lefeküttek a földre. Amikor oszt éneketük, hogy Auf, auf ihr Hirten, akkó főketek. Akkó attak 2 krajcárt, 3 krajcárt a gazdának, az zsebbetette, akkó elénekütünk, oszt kimentünk. Hát ezek mind ojan szenténekek vótak, az imátságos könyvekbe benne vótak.

Farsang

Adattári szám: 3, 4, 13, 14, 41, 49, 53, 66, 67, 104, 634, 636, 937, 1012, 1061, 1082

Juhász Vilmosné, 40 é. Bxx Barcs, 1969.

Hushagyó kedden álarcos legények játták végig a falut lóháton. Este meg házról -házza járkáltak, táncoltak, ahova bementek, maszkáltak. Asztán fánkot attak nekik.

Balogh Istvánné 49 é. Kaposhomok, 1970.

/26 évig barcsi lakos volt/

Emlékezem rá, hogy Barcson a svábok hushagyókedden szoktak felvonulást rendezni. A Fő utcából nyilott

a Tarnóca utca, ez teljesen sváblakta volt, innen indultak ebéd után. Elmentek az állonásig, ott megfordultak, kimentek Pálfaluba, onnan meg haza. Utána a ztán nagy mulatságot tartottak. Már előre örültünk gyerekek, hogy jönnek majd a maszkák. Kormosképű legények, lányok mentek felvonulni, persze nem lehetett tudni, ki volt a legény igazán, kija lány, mert összevissza öltöztek: legény lánynak és fordítva. Hozták a Hanzit meg a Krédlit. Ezek bábok voltak, kócosan, lomposan voltak kikészítve, hintóban vitték őket. A maszkák gyalog mentek, és bennünket gyerekeket, akik körülöttük nyüzsögtünk, kormos kézzel meg-megsimogattak, ha nem voltunk elég ügyesek, hogy elszaladjunk, ha észrevettük a mozdulatukat. Ha sikerült nekik bekormozni minket, volt nagy kacagás a rovásunkra. Rengeteg volt a néző, felnőttek is ott ácsorogtak, mi meg röstellők előttük nagyon, hogy nem voltunk elég ügyesek. Persze a maszkák igyekeztek is tréfákat csinálni, minél több embert bekormozni. Nem volt se zene, se tánc, se nóta, csak a nevetés kísérte őket.

Zsigmond Jánosné, 56 é.

Toponár, 1970.

Fő szoktak ötözni a fájatalabbja maszkának. Én férfinak vótam főötözve, a lánypajtásom meg asszonyinak, párnából vót a nagy hasa. Oszt a Lenkovics-kocsmámá este meg mökkergettek a legények, hát a pajtásom meg

nem eveszítette a hátsát! Ugy sompojtunk vissza érte nagy titokba. Nálunk nem vót így mekhatározva nap, hogy most hushagyókedd, ötőszhetünk, csak farsangyót, oszt meggondótuk, akkor főőtősztünk. Rossz függönydarabokat töttünk az arcunk elé, meg rongyokka vótunk tele, cifit-cafatokkal, oszt így beállítottunk l-l háshól. Sokszot ha egyedü taléttünk valami asszonyfélét, ahogy hirtelen meglátott bennünket, el is ájult ijettibe. Akkor levetettük az álarcot hamar, de az ember ha maszka, nem mutattya magát, hogy kicsoda, csak kimnegkummog ojankor, nehogy fölismerjék, nem szól egy szót se, csak úgy forgattya magát. Csak ismerőshöz ment ám az ember, bolondságbul csináta. Csak ahun kisgyerek vót, oda nem mentünk, mer frászt kapna tőlünk a gyerek. Öregember, öregasszony, minden vótunk mi. Nem igen kinégttek bennünket, igyekeztünk mi is hamar etünni, mer ha fölismertek bennünket, vót nagy nevetés, kicsufóták az embert!

Pénzes Gáborné, 74 é. /horvát/ Vizvár, 1969.

Errefelé nagyon sok maszka vót egész farsangkor. Mindögy vót, ki minek ötőzik: férfi nőnek, asszony férfinak. Kifordított bündákat szettek magukra, szalmával kötöszték tele magukat. Menyecskek is főőtősztek, de azok csak este. Asztán házakhoz is bementek, akikkel jóba vótak. Főőtősztek cigánynak is, vitte a

hátán a teknyőt, benne a gyerököt. Meg csínyátak fából két nagy, magas lábakat, úgy gyűttek. Asztán ácsnak ötözött, beült a szobába, a szekercével öggyet a fára vágott, öggyet a földre.

Háromkirályok

Adattár: 54, 92, 99, 127, 169, 194, 636, 970, 1012, 1082.

Seemayer Vilmos: Énekes népszokások Somogy és Zala vármegyéből Et. 1937. 41-45.

Ujév és vizkereszt között járták kb. 1930-ig 12-13 éves gyerekek. Volt egy Heródes, Menyhárt, Boldizsár. Maguk készítettek papirból csucsos sapkát, színes csillagokat ragasztottak rá, és a csucsától papirszalagok lógtak le. Menyhárt vitte a csillagot, Heródes és Boldizsár kezébe fakard került. Menyhárt beköszönt:

- Szabad-e a maguk becsületes hajlékukba a háromkirályok csillagát bemutatni?

Akkor belépett.

- Én bejöttem, mint Menyhárt, felfegyverkezve csillagkieresztésére. Gyere be, te Boldizsár!

Boldizsár: én bejöttem, mint Boldizsár, ki megvallottam kis Jézuska születését. Gyere be, te Heródes!

Heródes: Én bejöttem, mint Heródes, aki a pusztában 300 kisdedet kardélére hanyattam, mégse találtam köz-

tük kis Jézust.

Éneklik: Háromkirályok napján, stb. 3 versszakot, a Szép jelen, szép csillag soroknál Menyhárt kiengedi a csillagot, sa csillag fölött Heródes és Boldizsár háromszor összecepják a fakardot.

Azajándékok átvétele után:Három szentkirálok elindulának,

Mindenféle gazdának jótszakát kívánnak.

Fodor Mihály, 61 é.

Somodor, 1970.

Háromkirájokat legények jártak köszönteni. Hárman mentek. Egynél csillag volt, kettőnél meg fakard. Fejükön ojan nagy fazékforma fehér papírsapka, az elején vót egy nagy piros kereszt, a kabáttjukra fehér, rancos elejü ümögöt vettek. Minden hászhol odamentek, beszótak, Szabad-e köszönteni? Ha bemehettek, röktön ekeszték a verset.

Háromkirájok napján

Országunk egy istápján

Köszöntyük énekekkel,

Vigdozó versekkel,

Szép napom támatt -/a sort háromszor éneklik/

A középső legényné vót a csillag, ő aszt nyugotta, közben előre háromszor a három sornál, a két szélső pedig a fakargyával suhintott háromszor. Pohár borral vagy pálinkával kináták őket.

Müller György, 67 é. /német/

Kaposhomok, 1969.

Háromkirájok napján jártunk köszöntetni.

Háromkirájok napján,

Országunk egy istápján,

Dicsérjük énekekkel,

Vigadozó versökkel,

Szép jelen, szép csillag,

Szép napunk támad,

Szép napunk támad.

Az ablak alá átunk, az ablak két szélihő, és mikó aszt
montuk, "Szép jelen, szép csillag" - akkó a kezünkbe
tartott nagy csillaggal az ablak elé intettünk. A csil-
lag piros papirbu vót kivágva, ujan vót. Az ijen kö-
szöntésökér mindig két fillért szoktak kianni az ab-
lakon.

Husvét

Adattár: 13, 21, 22, 79, 92, 132, 135, 199, 204, 210,

937

Gadár János 68 é.

Felsőbogát, 1970.

Nem vót locsollás, nem vót divat, hacsak a kutná meg
nem öntösztek egy-két menyecskét, lánt, aki vizér
ment. De ugy házakhó nem jártak locsóni.

Schwarz Györgyné, 58 é.

Kaposhomok, 1970.

Husvétkor szették a lótrágyát, oszt vitték a lányok-
hó, osztán odaöntötték a pitvarba, az ajtó elé. Ket-

ten járták a házat, asztán az egyik után elszalatt a gazda, a másik meg a véka lószart odaöntötte addig az ajtó elé. De megibe azért odatették az almát, narancsot. A Gyuri bácsi is hozott nekem, asztán én meg foktam, asztán visszavittem fürgén, még korareggel a Gyuri bácsijék pitvarába.

Iván nap

Adattár: 89, 636, 950

Bellosics Bálint: Magyarországi adatok anyári napforduló ünnepéhez Et. 1902, 25-31

70-78

117-127.

Gunda Béla: Szent Iván napi tűzcsóválás Törökkoppányban Et. 213.

Gelencsér Sándor: Kaposszabadi, 950.

A község 16 éven aluli ifjai június 24-én délután végigmentek a falu uccáján, trágyahordó saroglyát hoztak és kiabálták:

"Adjanak a szent Iván, szent János tűzére

Szénát, szómát, fakérget, szentiványi ómát."

Minden háznál kaptak valamit ezekből. Minden fiunál volt egy szál drót. Erre fűzték fel a fakérget, körülbelül 60/70 cm. hosszúra. Belocsolták petróleummal. Ezzel átmentek a Kapos folyó menti legelőre. Ott tábornötvet gyujtottak, és a felfűzött fakérget meggujt-

tották. Körben forgatták, az esti sötétségben szép
tűzijátéknak látszott. Az un. szentiván- lámpásolás.

Kiabálták: Ég a szent János lámpása!

A széna, szóma, fakérge,

Szent-^{iványi}~~iván~~ napi óma.

A falu népe adta,

Azért van szép lángja.

Czigner Ferenc 65 é. Bodó József, 65 é. Törökkoppány,
1969.

Ivánkor vót itt a huszigyérnya. Előtte leszöttük a
meggyfa, cseresnyefa őéjját, szárogattuk, Ivánkor meg
ráhusztuk egy botra, raktunk egy nagy tüzet a dom-
bon, akkor meggyujtottuk a huszigyérnyát, pörgettük,
futottunk vele ott este. Átugrátuk a dombon a tüzet,
csak a lányok nem, mer meggyullatt vóna a szoknyájuk.
Oszk aki kicsit ekaptak a nagyok, aszt addig nem en-
gették, amig nem vizet.

Halmai Ferenc, 40 é.

Bolhó, 1969.

Iván nap hajnalán a kislányok koszoruba jöttek és men-
tek be a házakhoz, ahol gondolták, hogy kapnak wala-
mit. Ünneplőbe voltak, koszoru volt a fejükön, meny-
asszonyi fátyollal voltak betakarva, és Lado-ladora
járátk a kóíót.

Mi meg, az egész nép, a krizsanyánál /kereszt/, gyü-
lekeztünk, aztán este, mások meg a főtéren. Aztán ki-

mentünk és ott kinn a határba megrakták a tüzet, körül-
táncolták. Szalma tűzcsóvát csináltak, egy villás
fa két ága közé szalmát raktak, és meggyújtották, vagy
száritott meggyfakérget tüztek botra, ez volt a lila,
a kéreg. Ugy jöttünk be, elül mi, gyerekek a tűzcsó-
vával, hátul meg a falu. Asztán itt a saroknál, ahogy
beértünk a faluba, leraktuk a lilákat, amiket hoztunk,
ezt is körül- táncolták, kólóztak. Addig nem volt sza-
bad hazamenni, amig el nem alutt a tűz. Azt énekel-
ték: Ó ivavo vidovo....

/ lásd a 40, oldalt/

Kakasütés

Adattár: 4, 13, 41, 42, 87, 132, 207

Horváth Alajos: Gerézpuszta 87.

Husvéthétfőn kakas-ütés. Már reggel kezdődött tojás-
szedéssel. A fiatalság házról-házra járt vékával
tojásszedésre. Aki nem adott néhány darabot, fekete
festék-lével meszelték be a tiszta fehér házfalat. A
tojást két karó közé libasorba rakták le az utcán.

Délután egy jól futó legény körbefutott, minden körül-
futásnál egy tojást vett fel, és a vékába tette. U-
gyanakkor egy másik jól futó fiu kifutott a József-
hegyre és vissza. Mire visszaért, fel kellett szed-
ni az utcán körbefutó fiunak a tojást, mert ha nem,
a visszatérő fiu a karó végéhez rakott záptojással

dobálta meg. Viszont fordítva is. Ilyenkor még a nézőközönség is kapott olykor-olykor a záptojásból. Utána a tojást eladták, s az áron kakast vettek. A kakast egy rossz vödörben a földre ásták úgy, hogy csak a kakas feje látszott ki a földből. Bizonyos díjazásért kezdődött a kakasütés. Aki kifizette az ütési díjat, bekötötték a szemét, kezébe adtak egy dióvető póznát, s a leásott kakastól elvezették 50 lépésre. Ott jól körbeforgatták, s otthagyták. Legtöbb esetben a nézők felé tartott, mert arra hallotta a nevetést. Ilyenkor volt futás, sikongatás. Jómagam 30 éven át láttam a kakasütést, de csak egy esetet tudok, amikor a kakas az ütőé lett. A játék után a kakast is eladták, s az összejött pénzen mentek a kocsmába mulatni.

Karácsonyi köszöntés és játékok

Adattári szám: 4, 13, 23, 41, 42, 49, 138, 214, 168,
1068, 1082

Szélesi Józsefné, 57 é.

Szenna, 1969.

Mink reformátusok vagyunk, hozzánk a bötlehemösök nem jártak. Két gyerekek jött legfőleg, karácsonyi versöt montank. Akkor is éppen úgy pénst, tésztafélét kaptak. Ijenösmi szögényebb kis kanászgyerekek möntek inkább.

Czigner Ferenc és Bodó József, 65 é. Törökkoppány, 1969.

Szenteste meg házrul-házra jártak a fiatalok, bezö-

röktek az ablakon, hogy szabad-e karácsonyt köszön-
teni? Ha monták, hogy szabad, akkor ott az ablak alatt
elkeszték.

Ó, Ó, kedves karácsony este,
Hogy mikor jössz, szívünk leste,
Mivel hozzánk beköszöntél,
Ajkainkról vidám dal kél.
Jó emberek örömére,
Fényes angyal száll a földre,
Jobbkezébe karácsonyfa,
Nekünk hozta a Jézuska.

Kaptak díjót, pénst érte.

Karácsony esti kolompolás

Adattári szám: 13, 19, 41, 42, 79, 113, 168, 204, 1061

Kurucz Ferencné, 54 é. Balatonendréd, 1969.

Karácsony este a pásztorok meg a tehenes kürtülve
bemege minden ház udvarára, ahun vót kihajteniivaló.
Asztán a háziyak kérték ijenkor a pásztorokat, hogy
az üvékét is hajtsák jövőre is, asztán ijenkor min-
dig annak nekik valami élelmet.

Pénzes Gáborné 74 é. /horvát/ Vizvár, 1969.

Karácsony este jártak a faluba a pásztorok, csönget-
tek, durrogattak, akinek kürtye vót, az aszt fujta.
Jókora zajt csaptak, éféli misekor zajogtak a leg-
jobban. Nem kaptak ezér semmit, nem is mentek be se-

hova, csak az utcán csinálták.

Juhász Vilmosné, 40 é.

Barcs, 1969.

Szenteste a pásztorok 6 óra után este végigmentek a falun nagy ostorpattogtatással. A gazdák, akiknek vót állatuk a falkába, bort adtak ezért nekik. Azt mondják, régen a betlehemet vivő fiukkal mentek; két fiu ment csengővel, köztük volt a betlehem, hátul voltak a pásztorok.

Luca

Adattári szám: 3, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 26, 28, 35, 43, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 58, 60, 62, 66, 67, 71, 72, 76, 78, 84, 86, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 104, 126, 127, 132, 133, 135, 140, 141, 142, 159, 169, 175, 177, 179, 183, 185, 186, 194, 195, 199, 202, 203, 206, 207, 209, 210, 214, 636, 729, 937, 970, 1012, 1061, 1082, 1083.

Gadár János, 68 é.

Felsőbogat, 1970.

Vittek egy jó tere fát, bevitték a fát, a szomszédét vitték ide, ezét meg a szomszédhoz. Kérdezgették: Szabad-e kotyuni? Ketten mentek általában, ritkán mentek többen, Ráütek benn a fára, azták mondták a verset:

Luca fekszik ágyába ,

Menyország ajtajába,

Gyere pajtás mennyünk el,

Ketten vagyunk, nyerjük el.

Ha mi asztat elnyerjük,

Boldog lesz az életünk.

Kity-koty, kity-koty,

Galagonya kettő.

Az én t...m is kettő.

Annyi csirkéje legyen ,

Mint égen a csillag,

Földön a fűszál.

Kity-koty, kity-koty stb.

Kend lányának akkora csöcse legyen,

Mint a dori korsó,

Kity-koty, kity-koty, stb.

Ugy álljon a fejsze a fába,

Mint az én p...m a

Kendtek lányába.

Ilyen marhaságokkal szórakoztatták a házijakat. Kukoricát szórt a gazdasszony rájuk, hogy sok csirke legyen.

A fa az ottmaratt, egy részét betették a tyukok alá, hogy hamarabb legyen kotlós, a többit meg eltűzekték.

Akkor asztán mentek tovább. Vót ugyan, hogy legény is marhászkodott így.

Mátkázás

23, 26, 28, 48, 98, 100, 157, 177, ,87, 194, 206, 339,
636, 729, 970, 1012, 1061, 1082, 1209

Zsigmond Jánosné, 56 é.

Zsigmond Jánosné, 56 é.

Toponár, 1970.

Husvét után való 1. vasárnap szoktak mátkálni. 1 üve-
göt raktunk egy tányér közepé, raktunk még himbósto-
jást, narancsot, fánkot, oszt kisabroszba, ojan szép
kis szalvétába folták össze. Saját magunk vittük ögye-
dű möntünk. Bemöntünk, köszöntöttünk, azután montuk:

Komatálat hoztam,
Meg is aranyosztam,
Szüz kütte szűznek,
Koma kütte komának,
Ha nem teccik magának,
Visszaviszem azon az uton,
Amejiken hoztam.

Monták, köszönnyük szépen, efogatták, ~~szk~~ oszt mekcsó-
kótuk egymást a komáva- Én amit vittem, az ottmaratt,
amit megük akartak anni, asztá hozták neköm a kö-
vetkező vasárnap. Ugy 14-15 éves vótam, amikor komát
választottam. Csak lányok szoktunk, nagynéha vót ugy,
hogy legénynek küttek.

Gadár János 68 é.

Felsőbogát, 1970.

Nem csak a lányok, még a fújuk is elmentek.

Komatálat hoztam, meg is aranyosztam-aszonták.
De ott javába hüjéskettek is, döglött patkányt tettek
a tálba, egereket, akarmijen marhaságot tettek 2 rossz
tál közé, akkor letette az illető az asztalra, meg

nészték, oszt akkor látták a háziak, hogy mi. De azér komámnek hitték egymást. Nagylányok, nagyfijuk csináták. Vót, aki rëndöessen csinátak, az süteményt tett a tálba, asztán aszt vitte el.

Névnapköszöntés

Fodor Mihály, 61 é.

Somodor, 1970.

Névnapot csak fölönöttek köszöntöttek. Ketten-hárman möntek ismerősökhöz, rokonokhoz.

Hála Istenmögértük a neved napját,

AGGYA Isten, többeket is érness,

Ne ijen buval-bánattal,

AGGYON Isten bő bort, bő buzát, lélöök üdvö-
séget,

És a névnapodra jó egészségöt kívánok.

Uána mekkináták az emböört borral.

Czigner Ferenc és Bodó József, 65 é. Törökkoppány, 1970.

Köszönteni Istvánt, Jánost, Katalint szoktunk. Az ember a barátaihoz, rokonaihoz mönt inkább. Vót, hogy családostul, vót, hogy egyedü möntünk. Montuk:

A jó Isten élteszen sokáig,

Pénzbe járjá bokáig.

Neuhofer Mihály, 87 é.

Szenna, 1969.

Fiatal legények ejártak köszönteni az illető házakhoz. Monták:

Becses neved naptját mai nap értük mög,
Ezön alkalombul szivből köszöntlek mög.
Lögyönék élted végig békességgel telle,
Távozzék el tested és szived gyötrelme.
Éjjél sok névnapodat kívánt egészséggel.
Tölcsed el életödöt e földön békével.
Ha pedig az Isten az élők sorából kiszólit,
Az örökké tartó örömbe és boldogságba lögyön jussod.
Valahányat ugrott éltében egy szarka,
Valahányat billent annak tarka farka,
Valahány szarkának farka tolla tarka,
Tégöd a Jóisten annyi évig tarcson!

Adattári szám: 44, 62, 159, 636, 1061

Pünkösdlés

Csáky Elek: Somogy megyelengyeltoíi járásának népraj-
zi viszonyai Et. 1895, 227-229.

Gönczi Ferenc: Pünkösdi köszöntések Somogy megyében
Et. 1929, 107-112.

Seemayer Vilmos: Énekes népszokások Somogy és Zala
vármegyéből, Et. 1937, 41-45.

Peterdi László: Pünkösdjárás, Et. 1901. 416-417.

60, 194, 201, 202, 636, 950, 970, 1082,

Ujévtől szilveszterig /Balatonszentgyörgy/ 1012.

Lányok pünkösdltek, fehér ruhában, leeresztett haj-
jal, fehér viaszkoszoruval a fejükön mentek.

"Elöl ment a két beköszöntő, utánuk a két felemelő,
kézenfogya a 2-3 éves kis királynőt, végül a 2 kosár-
hordó." Tojást kaptak érte. A ház népe a pitvarban,
vagy az ajtó elé sorakozott, a pünkösdlők velük
szemben, és rékesztek az énekmondásra:

A pünkösdaek jeles napját,
Szentlélek Isten küldötte,
Erősítse mi szívünket,
Ugy mint az apostolojét.

Mikor méne menyországba,
Mindenek szemeláttára,
Tüzes nyelveknek szólása,
Ugy mint szeleknek zugása,
Leszállott az ő fejükre,
Ilyen nagy hirtelenséggel,
Megtelének szentlélekkel,
Kezdének szólni nyelvekkel.
Irgalmas pelikán,
Szent vérét kiontá,
Szent lelkét kiadá,
A magas keresztfán,

" %

Noha kicsi vagyok,
Nagyot nem szólhatok,

Mégis istenemnek

Térdet-fejet hajtok,

" " "

Szentlélek áldása,

Szálljon erre házra,

Ki régente rászállt,

Szálljon most is rája.

" " "

Emeljük felkirálynénkat,

Mi királynő asszonyunkat,

Bár katona foréntokat!

/Ekkor magasba emelik a kis királynőt háromszor, és
háromszor mondják /

Ekkora kendert....

Sietve mennek tovább, miután eltették az ajándékokat,
mert csak délig lehet járni. Elmenőben éneklik:

El kell menni, nincs mit késni,

Csillag után kell sietni,

Isten fiát látogatni,

" " " "

Regölés

Sebestyén Gyula: Regös-énekek, MNGY, Bp. 1902.

76, 78, 100, 139, 141

Halmai Ferenc, 40 é.

Bolhó, 1969.

Farsangi időszakba járogattunk a házakhoz köszönteni.
Rendes hétköznapi ruhánk volt, köcsögre disznóhártyát
huztunk, középebe kukoricaszár legfelső részét tettük,
aszt huzzátuk, amig montuk a szöveget. Kaptunk érte
5 fillért, almát, diót.

Sej regő rajta,

Aszt is megadhattya

Az a nagy Uristen

Ennek a gazdának.

Aggyon az Uristen,

Ennek a gazdának,

2 szép tehenet,

Tehén mellé szekeret,

Szekér mellé kereket,

Kerék mellé lócsöt,

Lócs mellé vasszöget,

Aggyon az Uristen,

Ennek a gazdának.

Aggyon az Uristen

Ennek a gazdának,

2 szép ólat,

100 malacot benne,

Az egyik ajtón kifussanak,

A másikon befussanak,

Aggyon az Uristen

Ennek a gazdának.

Hegedüs György, 68 é.

Táska, 1969.

Óév estéjén, litánia után mentünk köszönteni. Ujév napján akkor nem volt semmi. Ünnepi ruhába öltöztünk, ketten-hárman mentünk együtt, többen nem, hogy ne sokan osztozzunk a pénzen, pogácsán. Csak odamentünk, ahon gondóttuk, hogy kapunk pénst. Az ablak alatt mekkérdöszük: Szabad-e ujévet köszönteni? Monták, ha fukarok vótak: Már vótak! Akkor möntünk tovább, nehogy a többi banda mögelőzzön.

Hej regü rajtunk,

Ez uj esztendőben.

Aggyon az Uristen,

Ennek a gazdának,

Száz darab tehenet,

Amellé egy tehenest,

Annak a kezébe,

Arannyelü ostort,

Arannyelü botot.

Hej regü rajtunk,

Ez uj esztendőbe.

Haj regü rajtunk,

Ez uj esztendőben.

Aggyon az Uristen,

2. Hej regü rajtunk

Ez uj esztendőben.

Aggyon stb.

Ennek stb.

100 db. csikót,

Amellé egy csikóst,

Annak a kezébe,

Arannyelü stb.

Arannyelü stb.

*. Hej regü rajtunk,

Ez uj esztendőben.

4. Haj regü

.....

.....

Ennek a gazdának

100 darab disznót,

Amellé egy kanászt,

Annak a kezébe, x

Arannyelű ostort,

Arannyelű botot,

Hej regü rajtunk,

Ez új esztendőbe.

Ujév

Gönczi Ferenc: Somogyi gyermek, Kaposvár, 1937.

28, 43, 50, 53, 62, 92, 159, 168, 636, 937, 1012,

1061, 1071, 1083

Pénzes Gáborné, 74 é. /horvát/

Vizvár, 1969.

Ujév napján nagyobb legények jártak köszönteni. Ketten,

hárman jártak együtt, csak oda möntek, ahol nagylá-

nyok vótak. Ha horvátokhoz möntek, a Na ovo mlado

leto-t énekölték, ha magyarhoz, akkor monták:

Boldog ujesztendőt kívánni jöttem én,

Ennek a szép téli napnak sugárzó reggelén.

Aggyon Isten mindön jót ez új esztendőbe,

Bor, buza, békesség lögyön benne bőven.

Akkor asztán mekkináták őket borral.

Karádi József, 69 é. /német/

Kaposhomok, 1969.

Éfél után vót szokás ujévet köszönteni, mentünk har-

mónikáva az összes legények, pénszt nem fogattunk el,

esetleg a harmónikás. Danótunk egyik hásztol a másik házig, szoktuk mondani: Ha lesz pálinkó, lesz kiscsikó

Ha lesz bor, lesz borgyu.

Németü köszöntöttünk, sváb kösség vót ez, amikó odamöntünk a hászhol, ekesztük az ablak alatt:

Die voricht Nacht /Az elmúlt éjjel

Bin iczh vom Schlafen gewacht /Álmomból fölélbredtem

Die Engelein han mir ein Botschaft gebracht /Az angyalok egy üzenetet hoztak

Ich dachte hin und dachte hier, / Gondoltam erre, gondoltam arra,

Was für ein Botschaft das es wär /Milyen üzenet lehet ez.

Endlich fällt es mir ein, das heint neu Jahr wird sein

/Végre eszembe jut, hogy ma ujév

van.

Winsche euch glickliches neues Jahr, / Kivánok maguknak boldog új évet,

Mit Gesundheit, langes Leben /Egészséggel, hosszú élettellel,

Gott soll euch dir Gnade geben /Adja az Ur nektek ezt a kegyelmet.

Ahun németül nem tuttak, ott magyarul montuk:

Ujesztendő kezdetébe

Kis Jézuska buzgó szive

Lakjék mi szivünkbe.

Aggyon erőt, egészséget,

Holtunk után üdvösséget.

Kérjük szépen minnyájan

Hogy ebben az új esztendőben,

Lakjék mi szivünkben.

Aggyon erőt, egészséget,

Holtunk után üdvösséget,

Sok jót mi szivünkbe! Dicséertessék.

Akkó sok helön behittak bennünket, mekkinátak, attak
eszt-aszt, *eggy-eggy* jó nótát montunk.

Schwarz György, 70 é.

Kaposhomok, 1968.

Ujév este 14-18-an is mentek a legények, 18-20 éve-
sek vótak, hermonikaszóval, dalóva mentek, legfőkép-
pen a lányos házakhó. Kigyutották a lámpát, behitták
bennünket, tettek az asztalra hust, kolbászt, bort.
De csak oda mentünk, ahoz a lányos házakhoz, akik
a mi bandánkhoz tartosztak. Szoktunk kapni 70-80 pen-
gőt is. Az ablak alatt aszt éneketük, amit most mon-
dok, oszt mikor befejesztük, asztán mentünk tovább.
Last und ale fröhliches singen /Hagyjatok bennünket

boldogan énekelni

Wal des alde Jahr verwait/Mert az öregév elmegy

Last und Gott ale Zeit /Engedd nekünk Isten minden

időben

Waile läebes alde Jahr /Maradj kedves óév

Alde Jahr, alde Jahr

So mit uns genödig war /Ki hozzánk oly kegyes voltál

Also wünschen mir aich vom Herzen /Tehát kívánunk nek-
tek szivből

Ein glickliches neues Jahr /Boldog újévet.

Bei dem Engelein stellt zum Leben / ?

Bei die Rundes hailige Schar / ?

Hailige Schar, hailige Schar /Szent sereg, szent sereg

Amen, amen das wird war /Amen, amen, ez igaz lesz.

Oh, nach diesem zeitlichen Leben /Ó az evilági élet
után

Geb uns Gott die Seligkeit /Add nekünk Urunk az üd-
vösséget,

Bis in äuser Ewigkeit / ?

" " " letztes En, letztes En, /..... a vég

Wie die Seele vom Laib sich ertrennt. /Amikor a lé-
lek elválík a testtől.

Globt sa Jesus Kr. /Dicsértessék a J.Kr.

Glickliches naies Jahr wünschich//Boldog újévet kívánunk!

IV.

Ahhoz, hogy meg tudjam állapítani, létezik-e valójában kifejezetten Somogy megyei népszokás, a környező megyék /Zala, Tolna, Baranya / népszokás anyagával kellene összehasonlítani a Somogy területén gyűjtött anyagot. Jelenlegi összehasonlításom nem terjed ki mindegyik jelesnapi népszokásra, hiszen pl. a betlehemezés nemcsak mind a 4 megyében, hanem országszer-
te ismert. Másrészt ahhoz, hogy összehasonlításom tudományosan megalapozott lenne, jobban kelle ismernem a környező 3 megye népszokásait, így egyelőre csak megpróbálkozom az összehasonlítással.

Apró-szentek - Somogyban reddkívül elterjedt szokás. Baranyából, Zalából nincs rá adatom, Tolnában néhány helyről. Eddigi tudásomra alapozva azt mondhatnám, hogy az aprószentek napi korbácsolás főleg Somogy megyére jellemző, de nem tartom valószínűnek, hogy eddigi tudásom elegendő alapot szolgáltatson egy ilyen ki-jelentéshez.

Balázsolás: Somogyban nem túlságosan elterjedt szokás. Ugyancsak majdnem ismeretlen a gergelyjárás is. Gergelyjárásról 1 adatot nyertem, azt sem vehettem figye-
lembe, mert a község a legutóbbi megyehatár-rendezés-sel Zalába került, és nem valószínű, hogy ez az egyet-
len adat somogymegyei népszokást takar. Nem találtam sem Tolnában, sem Baranyában adatot a két jelesnapi

szokás elterjedtségére, Zala megyében viszont annál többet.

Az Iván napi tűzgyújtásról Somogyból és **Balányából** van elég kevés adatom. Somogyban főleg a déli horvátlakta területeken gyakorolják, ez is valószínűvé teszi, hogy nem kifejezetten somogyi szokással állunk szemben.

Számomra a legizgalmasabb probléma a regölés kérdése. Legtöbb adat Zala megyében található rá eddigig tapasztalataim szerint, Baranya felé haladva fokozatosan csökken az előfordulása, sőt, a zalai szövegekhez viszonyítva fokozatos szövegromlást is észleltem. Megfigyeltem, hogy míg a zalai határhoz közel eső területeken ismerték a szokást a "regülés" név alatt, addig a baranyai határhoz közel eső részeken már nem tudták, hogy mi a regülés, viszont sortöredékeket találtam a regösénekekből a Luca napi kotyolásnál, farsangi köszöntőknél.

Lezárva ezt a rövid kitekintést, egyedül az aprószenteknél mondhatom a népszokások közül, hogy talán jobban jellemző Somogyra, mint a környező 3 megye bármelyikére.

BIBLIOGRÁFIA

- Bálint Sándor : Az esztendő néprajza Bp. 1942.
- Bálint Sándor : Husvétii vallásos népszokásaink
Ethn. 1937. 54-61.
- Bálint Sándor : Népünk ünnepei Az egyházi év néprajza
za Bp. 1937.
- Bellosics Bálint: Magyarországi adatok a nyári napforduló ünnepéhez Ethn. 1902. 25-31
70-78. 117-127.
- Csáky Elek: Somogy megye langyeltóti járásának néprajzi viszonyai Ethn. 1895. 227-229.
- Csánki Dezső: Somogy vármegye Bp. 1902.
- Dégh Linda: A magyar népi színjáték kutatása Bp. 1947.
- Dégh Linda: A magyar népi színjátékról
Ethn. 1939. 78-90.
- Dömötör Tekla: Naptári ünnepek népi színjátszás Bp. 1964.
Állatalakoskodások a magyar népszokásokban Ethn. 1940. 235-242.
Adatok a magyar farsangi játékok történetéhez
Színháztörténeti Értesítő, 2. 1953.
Farsangi asszony mulatság a XV. században
Népr. Közl. 1958. 44-50.
Regelő hétfő Ethn. 1958. 313-332.
- Dömötör Sándor: Adalékok népszokásaink ismeretéhez.

- /Dömötör S. / Karácsonyi asztal és Adomis-kert
Ethn. 1959.
- Gábos Dénes: Csököly község monográfiája Bp. 1926.
- Gönczi Ferenc: Pünkösdi köszöntések Somogy megyében
Ethn. 1929. 107-112.
Karácsony éjjeli ostyajárás
Ethn. 1929. 84.
Somogyi gyermek Kaposvár, 1937.
- Gunda Béla: Szent Iván napi tűzcsóválás Törökkop-
pányban Ethn, 213.
- Harsányi István: Adalékok a magyar népszokások isme-
retéhez Ethn. 1915. 129-130.
- Hegedüs András: Változó világ Bp. 1970.
- Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Somogyról
Kaposvár, 1967.
- Kulcsár Kálmán: Az ember és társadalmi környezete
Bp. 1969.
- Lajos Árpád: A magyar nép játéka Bp. é.n.
- /A/ Magyar Népzene Tára II. Bp. 1953.
- /A/ Magyarság Néprajza III. IV.
- Manga János: A tavaszi ünnepkör hagyományai a Nyitra
megyei Menyhén Népr.Muz.Ért. 1941.
A téli ünnepkör hagyományai a Nyitra
megyei Menyhén Ethn. 1941.
Ünnepek, szokások az Ipoly mentén
Bp. 1968.

- Maksay Ferenc: A szentivánnapi tűz első hazai emléke
Népr. Közl. 1957. 11-12.
- Ortutay Gyula: Kérdőív betlehemes játékok gyűjtéséhez
Ethn. 1956. 91-98.
- Petánovits Katalin: A vörsei bábtáncoltató betlehem
Veszprém, 1966.
- Peterdi László: Pünkösdjárás Ethn. 1901. 416-417.
- Résó Ensel Sándor: Magyarországi népszokások
Pest. 1867.
- Róheim Géza: Magyar néphit és népszokások Bp. 1925.
- Schram Ferenc: Régi Balázs- és Gergely napi népi énekszövegek
Népr. Közl. 1959. 239-295.
- Sebestyén Gyula: Regös énekek Ethn. 1902. 308-342.
Bábtáncoltató betlehemeseink szerepe a magyar mysteriumok történetében
Ethn, 1906. 101-112.
A pünkösdi király és királyné
Ethn. 1906. 32-43.
Regös énekek, MNGY IV. Bp. 1902.
A regösök MNGY V. Bp. 1902.
- Seemayer Vilmos: Énekes népszokások Somogy és Zala vármegyéből
Ethn. 1937. 41-45.
- Söveges Dávid: A karácsonyi játékok Bp. 1943.
- Szendrey Zsigmond: Évnegyedi szokásaink és babonáink
Ethn. 1941.

- Szendrey Zsigmond: A tavaszelő ünnepkörének szokásai
és hiedelmei Ethn. 1941. 101-110.
A tavasz, nyár és ősz ünnepkörének
szokásai és hiedelmei Ethn. 1941.
A magyar népszokások osztályozása
Ethn. 1933. 21-30.
- Szent Iván napi népszokások Ethn. 1933. 21-30.
- T. I. Báltáncoltató "betlehem" Somogy megyében
Ethn. 1926. 40-41.
- Vámosy Klára: A hazai bábjáték 1941.